

♦ Zuzana Kumanová v malbe Jozefa Feču.

Covid, kultúra a odznaky

Milí naši čitatelia, prichádzame k vám s ďalším, tematicky pestrým číslom Romano nevo Lil. Pripravujeme ho v čase, kedy sa na Slovensku výrazne zhoršuje situácia s koronavírusom a pribúdajú úmrtia. Aj keď sa o tom zatiaľ veľmi nehovorí, na koronu zomierajú aj ľudia v osadách. V tomto čísle preto prinášame rozhovor s dvomi asistentmi osvetly zdravia – manželmi, ktorí boli a sú v prvej línii boja s koronavírusom v rómskych komunitách.

Marginalizované rómske komunity budú očkované v tretej vlne vakcinačnej stratégie

Slovenska. O tom, že vakcína je bezpečná a kvôli boju proti hoaxom chce v osadách hovoriť s ich obyvateľmi europoslanec Peter Pollák (OLANO), ktorý sa ako jeden z prvých dal zaočkovať.

Amnesty International Slovensko vo svojej správe konštatuje a upozorňuje, že pandémie výrazne zasiahla aj do ľudských práv. Počas prvej a druhej vlny boli uzatvorené viaceré rómske lokality, ktoré strážili policajti a vojaci. Zatváranie lokalít alebo ulíc sa však nedialo v prípade majoritnej spoločnosti. Minister vnútra Roman Mikulec oce-

nil odznakom takmer 20 000 bojovníkov v prvej línii. Hasičov, policajtov i vojakov. Odznak možno dostali aj policajti z Krompách, ktorí strážili miestnu uzatvorenú komunitu. Práve tam došlo k rodičom dobité dieťa, ktoré malo prekročiť „hranicu karantény“ a ohroziť tak okolitý svet.

Korona zasiahla aj do oblasti kultúry. Pozitívnu správou je, že novou štátnou tajomníčkou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky sa stala etnologička Zuzana Kumanová, s ktorou v tomto čísle prinášame rozhovor.

Výzvou nastávajúcich dní je aj Sčítanie obyvateľov, domov a bytov, ku ktorému prinášame základné informácie. Ako podporu

prikladáme aj diela Eleny Lackovej, keďže v roku 2021 si pripomíname 100 rokov od jej narodenia. Jej diela a práca nás môžu len utvrdiť v tom, že na rómsku identitu môžeme byť hrdí.

Na záver ešte pripomeniem jednu osobnosť, na ktorú by sme nemali zabudnúť. Vďaka učiteľovi a výtvarníkovi Jánovi Sajkovi sa o výtvarnom talente rómskych detí z Jarovnic dozvedá celý svet od roku 1987. Jeho cesta učiteľa v škole v Jarovniciach sa skončila. Pán Sajko, ďakujeme!

Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo Lil

Minister vnútra Roman Mikulec ocenil odznakom takmer 20 000 bojovníkov v prvej línii

Bratislava 29. decembra (TASR) – Okrem finančnej odmeny sa ministerstvo vnútra rozhodlo oceniť svoje zložky aj inak. Minister vnútra Slovenskej republiky Roman Mikulec ocenil takmer 20 000 bojovníkov v prvej línii. Ide o policajtov, hasičov, dobrovoľných hasičov, zamestnancov ale i vojakov, ktorým zaslal odznak ako poďakovanie a spomienku na tieto neľahké časy. Odznak má byť vyzdvihnutím práce a nasadenia každého oceneného. Môže ho nosiť na uniforme a má pripomínať, čím si prešiel, čo všetko zvládol, ale zároveň má byť i zdvihnutým prstom pre ďalšie generácie.

♦ **Odznak dostali aj policajti, ktorí strážili uzavreté rómske osady.**
Foto TASR - Diana Semanová

Odznak ako poďakovanie za vykonanú prácu patrí policajtom a vojakom, ktorí slúžili na hraničných priechodoch, doprevádzali a umiestňovali repatriantov do karanténnych zariadení, strážili rómske osady a pošť pri vyplácaní sociálnych dávok a taktiež slúžili pri domovoch sociálnych služieb. Strážcovia zákona dodnes kontrolujú dodržiavanie karanténnych opatrení.

„V čase krízy sa ukáže charakter človeka. Som rád, že môžeme aspoň takto vyjadriť vďačnosť tým, ktorí i napriek rizikám nasadzovali svoje zdravie a obetovali svoj čas, ktorý mohli stráviť v kruhu najbližších. Bez ich pomoci by boli všetky opatrenia v praxi zbytočné,“ povedal minister vnútra Roman Mikulec.

Mesto chce pokračovať v projekte Miestnej občianskej poriadkovej služby

Svidník 23. decembra (TASR) – Šesť ľudí zamestnáva mesto Svidník v rámci Miestnej občianskej poriadkovej služby (MOPS). Projekt im však podľa primátorky Marcely Ivančovej končí ku koncu roka a nemajú žiadne informácie od rezortu vnútra, či bude pokračovať.

„Hlavne v čase koronakrízy to bola veľmi veľká pomoc, najmä v lokalite ulíc Festivalovej alebo Nábrežnej, kde je väčšia koncentrácia marginalizovanej rómskej skupiny. Vedeli sme tak zabezpečiť dezinfekciu priestorov, osvetu, ako aj kontrolu hygienických a protiepidemiologických opatrení. Napríklad aj to, keď bol niekto v karanténe, či ju dodržiava. Sú to občania, ktorí žijú v týchto lokalitách, a preto sme sa na nich spoliehali,“ uviedla Ivančová.

O dobrej spolupráci a o tom, že si zamestnanci plnili svoje povinnosti svedčí podľa jej slov to, že v spomenutých lokalitách nemali žiadne ohniská nákazy.

„Koncom roka končí tento projekt a zatiaľ nemám žiadne informácie z ministerstva vnútra ani z vlády, akým spôsobom a či vôbec bude pokračovať, čo ma veľmi mrzí. Cez Združenie miest a obcí Slovenska ako aj cez jednotlivé samosprávy apelujeme na Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Robili sme prednedávnom dotazník, v ktorom sme sa mali vyjadriť, či je MOPS užitočná služba. Myslím, že všetky oslovené mestá sa vyjadrili kladne,“ skonštatovala primátorka s tým, že tam žije takmer 800 ľudí.

Z vlastných peňazí si mesto projekt nemôže podľa jej slov dovoliť financovať. „Hlavne v tomto čase, keď sa boríme s rozpočtami a naozaj obraciame každé euro dva razy v ruke, je veľmi zložitá šesť ľudí zafinancovať,“ doplnila Ivančová.

Ako uviedla Petra Frieše z tlačového odboru kancelárie ministra vnútra, projekt MOPS v meste Svidník je financovaný z európskych prostriedkov v rámci operačného programu Ľudské zdroje.

„Projekty MOPS boli veľmi úspešné a stále evidujeme veľký záujem o ich pokračovanie, preto vynakladáme maximálne úsilie na zabezpečenie dodatočných finančných zdrojov, keďže v súčasnosti nie sú v prioritnej osi 5 operačného programu Ľudské zdroje, z ktorého sú projekty MOPS financované, dostatočné finančné zdroje na vyhlásenie ďalšej výzvy,“ uviedla Frieše s tým, že momentálne prebiehajú rokovania na národnej úrovni, ako aj rokovania so zástupcami Európskej komisie ohľadom možnosti finančnej podpory MOPS v rámci programu REACT EU.

Prevádzku nového komunitného centra spustia v roku 2021

Spišská Belá 23. decembra (TASR) – Komunitné centrum v meste Spišská Belá je už dokončené, no jeho prevádzku spustia až v roku 2021. Projekt s názvom Komunitné centrum v Spišskej Belej bol realizovaný vďaka finančnej podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci operačného programu Ľudské zdroje. Ako ozrejnilo mesto, v roku 2019 získalo nená-

Zuzana Kumanová: E romaňa kultura nane o inštitucionálno pomožipen / Rómskej kultúre chýba inštitucionálna podpora

- ♦ **E Zuzana Kumanová, e sikhľardi romaňi etnologička, hiňi prindžardi nekhbuter pal o lakro rodipen pal o romano holokaust. Prekal o projektos Ma bisteren pen pre Slovaťiko kerde ochto leperibnaskre thana, save anen angle e phari Romengri historija prekal o maribnaskre berša. E Kumanová hiňi e jekhto romaňi džuvli, savi bešel andro rajipen, vašoda, hoj 21. oktobriste la e ministerska vaš e kultura vazdlas opre sar e štatoskri tajomňička. Vakerdám vašoda pal e kultura, pal e romaňi kultura, the pal o manušengro rachiñiben, savo ela pal o nabut.**
- ♦ **Zuzana Kumanová, významná rómska etnologička, je známa hlavne výskumom rómskeho holokaustu. V rámci projektu Ma bisteren! je na Slovensku osem pamätníkov, ktoré pripomínajú smutné dejiny Rómov počas vojnového obdobia. Kumanová je prvou Rómkou, ktorá sa stala súčasťou vlády, keďže 21. októbra ju ministerka kultúry vymenovala za štátnu tajomníčku. Porozprávali sme sa preto o kultúre, o rómskej kultúre, ale aj o nastávajúcom sčítaní obyvateľov.**

Chudľan e uči pozicija sar e štatoskri tajomňička pro ministerstvos vaš e kultura. Keci gondolinenas dži i ilan odi buťi?

Kana andro berš 2019 ilom o mangipen khatar e sera Za ľudí, hoj te džav pre kandidatka andro parlamentna alosaripena sar e biserakri džeňi, sikra pal oda gondolinavas. Keravas miro kotor pro serakro programos, somas pre angle alosaripnaskri kampan. Oda sas interesantno prindžaripen. E pozicija sar e štatno tajomňička pro Ministerstvos vaš e kultura SR dikhav sar jekh kotor andro oda prindžaripen u o šajipen te forminel o verejna politiki andro temi, save mange hine paše u save kerav imar beršenca. Adaďives som imar e džeňi andre politicko sera Za ľudí.

E sikhadi romaňi džuvli bešel andro rajipen. Savo oda hino signalos vaš o manuša?

Me paťav, hoj oda hino lacho signalos. Sajekh paťav, hoj vaš mange vakerela nekhbuter miri buťi. O manuša musaj te dikhel o kvalitna doresipena, hoj pen šaj te forminen pozitivno dromeha.

So savoro kerena pro ministerstvos?

E tema, pal savi kerav, hine o eurofondi, implementacija le projektengri andro aktualno programovo perijoda u prikeriben vaš e nevi perijoda 2020 – 2027. Akana o love, save hine pro ministerstvos vaš e kultura džan andro kreativno prijemislos. Andre nevi programovo perijoda kamahas te dikhel buter pre renovacija vaš o kulturna pamijatki u te vazdas e kulturno infrastruktura. Miri buťi hine the o politiki save džan prekal o buter učipena, odoj hiňi e štatoskri čhib, e kultura le naciakre minoritengri the e kultura le Slovakengri, save dživen andro aver thema.

Andre funkcija pen dochudľan, kana pre kultura nekhbuter peľas e pandemija nevo koronavirusoskri. Bareder lacharipen, paťav, naužaras aňi andro berš 2021. Sar šaj andre kadi situacija te pomožinel la kulturake?

Darav, hoj minimalno dži anglo ñilaj pes e pandemicko situacija naparuvela. Amaro musajipen hin te pomožinel le artikane manušenge u le manušenge, save keren andro kulturno the kreativno prijemislos

te predžal ola čhona. Pre aver sera, but džene oda dikhen sar o mangipen te sikhavel e kultura buter manušenge online. The o Ministerstvos vaš kultura SR imar diñas phiko buter ajse projektenge. Te oda hine o online inscenaciji andal o teatro, vaj o koncerti le muzikantengre andro klubi bijo manuša, save pen sikhaven prekal o internet.

Jekh tumare temendar hiňi the e kultura naciakre minoritengri. Savi hiňi akana e situacija andre minoritengri kultura?

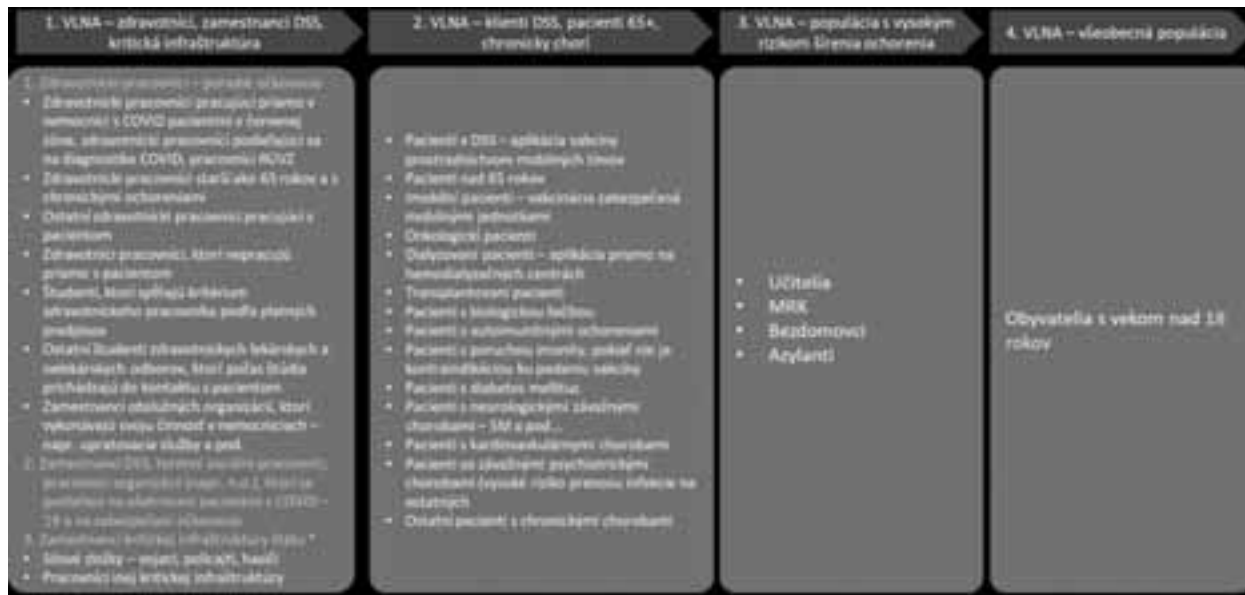
Paťav, hoj kadi tema šaj chudel the peskro individualno vakeriben. Akana hine andre Slovaťiko republika dešutrin nacijonalna minoriti, save akceptinel o štatos. Sako jekh hin aver historija, e kultura pro aver učipen u mange aver pomožipen. Kadi problematika pes ulavel maškar o inštituciji O kher zorarde manušeskro rajipnastar SR vaš o nacijonalna minoriti u o Fondos vaš o pomožipen la kulturake nacijonalno minoritengre. Bijo oda hiňi the e Komisija vaš o nacijonalna minoriti u etnicka grupi paš e Rada rajipnaskri vaš o manušikane čačipena, nacijonalna minoriti u rodovo sajekhipen. Paťav, hoj amen nane o strategicko dokumentos, saveha o minoriti žužes šaj phenen, savo pomožipen u arakhadipen kamen. Vašoda kamavas andro avutne berša le naciakre minoritenge te del oda than.

O čačipen hin, hoj e romaňi kultura likerel pro phike nekhbuter o biprofitoskro sektoris, o themutnengre organizaciji the o individualna manuša. Amari inštitucionálno forma nane ajsi lačhi. Hin amen o teatro Romathan Kašate, o dokumentačno the informačno centrum vaš e romaňi kultura paš e Štatno džaňibnaskri knižnica andro Prešov the o Muzeum vaš e kultura le Romengri pre Slovaťiko Martinoste. Hin oda amenge dosta? Šaj pes e romaňi kultura andre kadi forma likerel?

Tumaro phučipen anel the o pale pheñiben. La romaňa kultura nane o inštitucionálno pomožipen. Deša berša dikhas, hoj the o lache projekti, save keren o birajipnaskre organizaciji pen naši buter likerem. O organizaciji u o individualna manuša džan projektostar kijo projektos, no maškar ola projekta len nane o pomožipen vaš o akti-

str. 4 >>>

Slovensko prijalo vakcinačnú stratégiu. Očkovať budú aj marginalizované rómske komunity

Bratislava 11. decembra (TASR) – Slovensko prijalo stratégiu postupného očkovania proti ochoreniu Covid-19. Zaočkovaných by malo byť 65 percent populácie. Očkovať sa budú ľudia nad osemnásť rokov. Vakcinácia sa bude realizovať v štyroch vlnách.

V prvej vlne by sa mali zaočkovávať zdravotníci, pracovníci v domovoch sociálnych služieb, ale aj policajti, vojaci a pracovníci kritickej infraštruktúry. V druhej vlne pôjde o očkovanie ľudí nad 65 rokov a chronicky chorých osôb. V tretej vlne budú očkované osoby

z marginalizovaných rómskych komunit, ľudia bez domova, azylanti, ale napríklad aj učitelia. V štvrtej vlnе by mali byť zaočkované len osoby nad osemnásť rokov, ktoré o vakcináciu budú mať záujem. Očkovať by sa malo na Slovensku 3,3 milióna osôb.

Europoslancia Polláka zaočkovali, chce šíriť osvetu medzi Rómami

Košice 29. decembra (TASR) – Zaočkovat proti ochoreniu Covid-19 sa dal v Univerzitnej nemocnici Louisa Pasteura Košice aj slovenský europoslanec a bývalý splnomocnenec vlády pre rómske komunity Peter Pollák (OLANO). Ako uviedol, týmto krokom chce rómsku komunitu na Slovensku presvedčiť

o tom, že jedinou cestou ako nový koronavírus vo svete poraziť, je vakcinácia.

Ponuku byť jedným z prvých, ktorí vakcináciu podstúpia podľa vlastných slov prijal po dlhej konzultácii. „Rozhodol som sa presvedčiť početnú rómsku komunitu, ktorá patrí k zraniteľným skupinám na Slovensku, aby očkovanie brali vážne a že tá vakcinácia je naozaj v prospech nás,“ povedal s tým, že chce šíriť osvetu. „Budem sa snažiť ovplyvňovať názory tých, ktorí dnes veria hoaxom a klamstvám, ktoré nemajú nič spoločné s pravdou,“ dodal. O očkovaní chce s Rómami osobne hovoriť napríklad v obci Žehra v okrese Spišská Nová Ves.

Pollák očakáva, že Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity čoskoro spustí osvetovú kampaň zameranú práve na zraniteľné skupiny žijúce v rómskych komunitách. Čo sa týka ostatných europoslancov predpokladá, že onedlho dostanú vakcínu všetci. „Keď nie tu na Slovensku, tak v Bruseli,“ povedal.

Očkovanie proti ochoreniu Covid-19 sa na Slovensku začalo 26. decembra 2020 večer v nitrianskej fakultnej nemocnici.

Amnesty International Slovensko: Pandémia výrazne zasiahla do ľudských práv

Bratislava (TASR) - Do ľudských práv v roku 2020 zasiahla pandémia nového koronavírusu. Odkryla už existujúce sociálne nerovnosti a pod vplyvom množstva protiepidemiologických a socioekonomických opatrení problémy ešte prehĺbila. Skonštatovala to pri príležitosti Medzinárodného dňa ľudských práv Amnesty International Slovensko.

Pandémia najviac zasiahla zraniteľné skupiny obyvateľstva, a to najmä seniorov. Tí boli ako riziková skupina z pohľadu nákazy spoločnosťou stigmatizovaní. „Hovorilo sa, že na koronavírus zomierajú iba starí a chorí. Rétorika bola, akoby na životoch starších ľudí nezáležalo,“ pripomenula Alexandra Demetrianová, kampaňová koordinátorka Amnesty International Slovensko (AIS).

Koronakríza tento rok mimoriadne zasiahla aj do práv ľudí žijúcich v chudobe a ľudí bez domova. V ich prípade chýbala podľa AIS distribú-

cia bezplatných ochranných pomôcok. Demetrianová dodala, že v chudobných a vylúčených komunitách je obmedzená možnosť izolovať sa, pretože človek nemá strechu nad hlavou.

vou alebo žije v skromných pomeroch, v malých priestoroch s ďalšími ľuďmi. „Existuje tiež obava, že pre socioekonomické dosahy pandémie vzrastie počet ľudí v chudobe, keďže pre pandémiu stratia prácu alebo nemajú dostatočnú sociálnu podporu,“ upozornila Demetrianová.

Ludské práva boli značným spôsobom zasiahnuté aj v prípade rómskeho etnika, najmä pri marginalizovaných vylúčených rómskych komunitách. Skupiny boli často podľa AIS vystavované násiliu alebo diskriminačným plošným ka-

ranténam. V rámci protiepidemiologických opatrení skončili v karanténe celé osady na východe Slovenska a v Bánovciach nad Bebravou. „Postup Slovenska v týchto prípadoch bol mimoriadne pochybný, boli to neproporčné zásahy do ľudských práv marginalizovaných skupín. Právny základ na plošné karantény osád nie je jasný a mohlo dôjsť k tomu, že sa Slovensko mohlo dopustiť svojvoľného zadržiavania osôb, čo je v rozpore s medzinárodným právom,“ skonštatovala na záver Demetrianová.

vratný finančný príspevok na výstavbu komunitného centra vo výške takmer 332 500 eur v rámci výzvy Ministerstva vnútra SR.

„Hlavným cieľom projektu je zlepšiť prístup ku kvalitným sociálnym a komunitným službám zameraným hlavne na príslušníkov marginalizovanej rómskej komunity. Jeho realizáciou vzniklo nové centrum v meste Spišská Belá, ktoré vytvorí zázemie pre zabezpečenie potrebných sociálnych a komunitných služieb na aktivizáciu marginalizovaných komunít v našom meste,“ vysvetlila samospráva.

Nevyčerpané financie na pastoračnú prácu sa presunú na iné účely

Bratislava 16. decembra (TASR) – Nevyčerpané financie na podporu pilotných projektov pastoračnej práce v rómskych komunitách v dôsledku pandémie nového koronavírusu sa presunú na iný zámer. Vláda súhlasila so zmenou účelu použitia bežného transferu poskytnutého Konferencii biskupov Slovenska vo výške 109 120 eur.

Vláda ešte v marci podporila návrh podpory pilotných projektov pastoračnej práce v rómskych komunitách. Projekt bol schválený na roky 2020 a 2021. „Na vybrané projekty na rok 2020 bolo schválených 219 600 eur a na rok 2021 suma vo výške 192 200 eur pre osem pastoračných zámerov v marginalizovaných rómskych komunitách Luník IX, Bardejov-Poštárka, Jarovnice, Plavecký Štvrtok, Križová Ves, Hanušovce, Lomnička a Gréckokatolícka rómska misia v Prešovskom kraji,“ uvádza v predložennom materiáli rezort financií.

V dôsledku karanténnych opatrení spôsobených pandémiou ochorenia Covid-19 nemôže byť naplnený pôvodne určený účel použitia prostriedkov. Gréckokatolícka rímska misia nemohla usporiadať vzdelávacie aktivity v priebehu roka 2020, taktiež tieto pastoračné diela začali naplno s prácou pastoračných asistentov až po skončení prvej vlny pandémie, čím došlo k úspore financií.

Vláda SR schválila zmenu účelu poskytnutej nevyčerpanej dotácie v celkovej sume 109 120 eur, z toho 78 430 eur na kapitálové výdavky na rekonštrukciu a obnovu pastoračných centier a 30 690 eur na bežné výdavky na obstaranie kancelárskych potrieb, tlačiarň, kopírovacích strojov, počítačového vybavenia, pomôcok na prácu s deťmi v rámci študijných, vzdelávacích a voľnočasových aktivít.

Budovu na Továrenskej v Košiciach rekonštruujú, bude sídlom Divadla Romathan

Košice 26. decembra (TASR) – Košický samosprávny kraj v súčasnosti realizuje rekonštrukciu budovy na Továrenskej 3 v Košiciach, ktorá bude slúžiť ako nové sídlo Divadla Romathan. „Rekonštrukciu realizuje Sociálny podnik Košického samosprávneho kraja v celkovej hodnote takmer 90 000 eur,“ uviedla hovorkyňa predsedu Košického samosprávneho kraja Anna Terezková.

Stavebné úpravy pozostávajú z rekonštrukcie budovy, opravy havarijného stavu strechy a udržiavacích prác. Dokončené by mali byť začiatkom roka 2021.

Rómske profesionálne divadlo dlhodobo pôsobí v nevyhovujúcich podmienkach v historickej budove na Štefánikovej ulici. „Cieľom kraja bolo, aby divadlo mohlo vykonávať svoju činnosť v dôstojných priestoroch. To sa rekonštrukciou župnej budovy a presťahovaním divadla na Továrenskú ulicu podarí vyriešiť,“ konštatovala hovorkyňa.

Košický samosprávny kraj má podľa nej záujem vytvoriť v objekte na Továrenskú ulicu podlaň výhľad, „konstatovaná novotryna.“

Košický samosprávny kraj má podľa nej záujem vytvoriť v objekte na Továrenskú tzv. Rómsky dom – Romano kher, ktorý by mal byť centrom uchovávania rómskej kultúry v kraji. Divadlo Romathan by malo byť jeho základnou súčasťou. „Akú konkrétnu podobu bude mať Rómsky dom bude závisieť aj od výsledkov rokovaní s Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity či úradmi pre národnostné menšiny,“ doplnila Terezková.

Divadlo Romathan pripravilo koncert Zabudnuté melódie Rómov

Košice (TASR) – V poradí 82. premiérou Divadla Romathan v Košiciach bol netradične hudobno-tanečno-spevácky koncert. Ako povedal riaditeľ divadla Karol Adam, má príznačný názov Zabudnuté melódie Rómov.

„Nie je to divadelné predstavenie, ale špecifický koncert. Naše divadlo predstaví hudbou, spevom a tancom krásne rómske melódie,“ povedal s tým, že prevažnú časť budú tvoriť staré rómske piesne, ktoré sa trádajú z pokolenia na pokolenie.

O hudbu sa postaral divadelný orchester, ktorý sa predstavil so samostatnými umeleckými číslami. „Je to skombinované v jednej symbióze,“ dodal. Podľa neho divákovi ponúkli klasické rómske ťahavé piesne, ale aj populárne čardáše v rómskom jazyku. „Tieto piesne sú tak ako aj piesne iných národností o láske, smútku aj radosti,“ doplnil Adam. Koncert sa uskutočnil 17. decembra v kultúrnom centre Veritas na Dominikánskom námestí v Košiciach.

Polícia strážila rómsku osadu v Ratnovciach, bolo v nej 30% pozitívne testovaných

Ratnovce (TASR) – Polícia vykonávala od 17. decembra stráženie všetkých osôb, ktoré žijú v rómskej osade v obci Ratnovce v okrese Piešťany. TASR o tom informovala hovorkyňa Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Trnave Mária Linkešová.

„Karanténne opatrenie bolo vydané regionálnym úradom verejného zdravotníctva na základe testovania, pri ktorom pretestovali 88 osôb, z nich 28 malo pozitívny výsledok,“ uviedla Linkešová.

Všetkým osobám bola nariadená karanténa a policajti budú strážiť osadu až do jej ukončenia. „Polícia zároveň požiada pri zabezpečení stráženia o pomoc aj vojakov,“ doplnila krajská policajná hovorkyňa.

Zuzana Kumanová: E romaňa kultura nane o inštitucionálno pomožipen / Rómskej kultúre chýba inštitucionálna podpora

♦ V roku 2020 bola kultúra poznačená pandemiou Covid-19. Podujatia pre verejnosť boli obmedzené. Foto - J. Ferenc

viti. Sajekh, o aktiviti u o buťa penge sakovar musaj te roden o pomožipen, sostar len hin o administrativna pharipena. Nane nič nevo, hoj o manuša pal o berša, so keren o projekta, našaven o entuzijazmus u kamiben.

Andre savi situaciji hiňi e romaňa kultura?

Oda hin but pharo phučiben. Vareso pal oda džanas. Sako duj berša o učeder phendo viboris vaš o naci-jakre minoriti kerel o evaluačno reportos pal o pomožipen vaš o naci-jakre minoriti, pal e situacija andro naci-jakro školstvo u pal oda, sar pes kerel le minoritno čhibenca. Hoj te džanas eksaktno so, kampelas amenge buter čačikane data u nekhbuter o analiticko dikhiben pre tema. O čačipen hin, hoj amen nane o inštituciji u o personalna kapaciti, save but berša te pomožinen te buchľarel e romaňa kultura. Pre aver sera, o Fondos vaš o pomožipen le minoritno kulturenge sako berš del pro projekta vaš e romaňa minorita 1,7 milijoni euro. Oda nane frima lo-

ve, šaj elas mištes te džanel, savi hiňi lengri efektiviti.

Sar e koronavirusoskri pandemija dopelas pre romaňa kultura? Samas dosta sig andre amari reakcija u andam o aktiviti andro online svetos?

Pre kada šaj phenav pale ča sar e dikhavňi u genavňi. U musaj the te phenas, hoj som konzumentos, so kamel buter la kulturatar. Oda, so man interesinlas, arakhľom pal o varesavo idejos online. Džanav, hoj vaš o kreativna manuša oda hin phareder. E koronakriza amen savoren arakhľas bi e preparacija, u šaj phenas, hoj ola terneder len e situacija andro vasta feder, buter prindžaren o neve technologiji. O čačipen hin, hoj imar lošav pro normalno džido koncertos, kaj ela varesavi romaňa grupa, vašoda, hoj prekal o internetos man nane odi čači atmosfera pro kulturno kidipen u the ola kidipena le kamaratenca, savenca sam jekhetanes pro kulturno kidipen.

Savo pomožipen chudela e romaňa kultura u naci-jakre čačipena, ela oda the ajsa, save gende avena andal o manušengro rachiňiben, so ela akana. Andro berš 2020 oda nasas e tema, pal savi pes maškar o Roma but vakerelas. So oleha?

E tema vaš o rachiňiben le manušengro, kherengo pes sikra našačas maškar o aver aktualna temi. Kampel the te phenel, hoj mekh hin dosta časos te vakerel pal o rachiňiben, savo ela 15. februarostar dži o 31. marcoste kada berš. O štatna mediji anena e informačno kampaň pal o manušengro rachiňiben. Sako amendar šaj andre oda kerel but. Dosta hin, hoj peskra famelijake, kamaratenge, paše dženenge te phenel, savo bario oda hin, o rachiňiben, the oda, hoj pes odoj te phenel pal peskri nacija.

O Fondos vaš o pomožipen le naci-jakro minoritengri kulturne pro agor novembroskro

♦ "Rómskej kultúre chýba inštitucionálna podpora," hovorí Z. Kumanová. Na fotografii tanečná zložka divadla Romathan. Foto - R. Čonka

2020 diňas avri o jekhto mangipena pro berš 2021, kaj jekh maškar o prioriti hin te del e informacija pal o manušengro rachiňiben. Nakampelas oda sigeder te kerel?

Mištes hin, hoj e šerutňi rada andro Fondos vaš o pomožipen le naci-jakro minoritengri kulturne peske andro berš 2021 diňas sar e priorita o aktiviti vaš e propagacija u informaciji pal o manušengro rachiňiben u maškar lende nekhbuter o aktiviti save den o informaciji pal o čačipena, save phiren le naci-jakro minoritake. But paťav, hoj o birajipnaskre organizaciji oda kerena.

Hin le Romen dosta informaciji pal o manušengro rachiňiben, savo avel, pal e forma, sar pes kerela?

Oda nadžanav, no paťav, hoj mekh sa pes šaj oda deficitos te lačharel. But bari rola šaj keren o mediji, no the o autoriti. O rachiňiben ela elektronicko. Sako dženo, so

bešel andre Slovačko republika, musaj te pherdarel o rachiňibnaskro formularis, sako manuš, saves adaj hin permanentno, prechodno, vaj tolerovano pobitos. Andro sako gav ela o kontaktno than, kaj le manušenge, save oda nadžanena te kerel korkore, pomožinena o stacijonarna asistenta. Te vareko mangela, šaj ena the o mobilna asistenta, save šaj aven pal o themutno. O technicka pharipena andro rachiňiben hine avka žužarde. Oda, savo važno hin te deklarinel e etnicita, oda le manušenge kampel te phenel. Vašoda paťav, hoj o autoriti andre kadi sfera mekh šaj keren bari buťi. Kana vakerav pal o autoriti, vakerav na ča pal o manuša pre savoro republikakro učipen, ale the pro lokalno.

Andro terenos amen hin buter šela buťarne andro pomožipnaskre profesiji. Šaj the on te aven o drom, prekal savo pen buchľarena o informaciji pal o rachiňiben? Hin varesavi

Etnologička T. Zachar Podolinská približuje obraz o mariánskej úcte medzi Rómami

Bratislava 14. decembra (TASR) – Na základe svojho viacročného výskumu religiozity vo viacerých lokalitách na Slovensku prináša autorka Tatiana Zachar Podolinská plastický obraz o mariánskej úcte medzi Rómami na Slovensku. Na pozadí celkového obrazu mariánskej zbožnosti v modernom a postmodernom svete predstavuje Pannu Máriu ako hovorkyňu a bojovníčku za práva prehliadaných a utláčaných ľudí žijúcich na reálnej alebo symbolickej periférii majoritných spoločností. Informovala o tom hovorkyňa Slovenskej akadémie vied Monika Tináková.

„V knihe sa dočítate, ako postmoderná úcta k Panne Márii na jednej strane predstavuje pokračovanie tradičnej kresťanskej úcty k Matke Božej. Na strane druhej je však konštantne kreatívne prepisovaná a vtelovaná do celkom nového jazyka moderného sveta i postmodernej religiozity a spirituality,“ povedala Zachar Podolinská, riaditeľka Ústavu etnológie a sociálnej antropológie Slovenskej akadémie vied. Podľa autorky Panna Mária v 20. storočí v podstate kolonizovala svet, čím podstatne prispela k jeho christianizácii.

Zachar Podolinská ukazuje, ako je mariánska úcta úspešným prejavom vzdorovania viery voči sekularizácii, čo sa okrem iného prejavuje úspešným zmiešavaním predmoderných a ultramoderných prvkov viery a praktizovania spolu so živými formami ľudovej religiozity a „popkresťanstva“. „V knihe je zobrazené, ako sa z Panny Márie v 20. a 21. storočí stáva hlas periférnych etnických skupín a národov. V kontexte rómskych skupín v rôznych lokalitách na Slovensku je odhalené, ako prostredníctvom Panny Márie úspešne bojujú s marginalitou vytvárajúc si pomyselné ostrovy s významovými miestami stredu vo vlastných komunitách,“ doplnila etnologička. Ako tvrdí, na základe etnografických výskumov približuje formy Panny Márie, takzvané „čokoládové Márie“, teda s rómskou tvárou a rómskym srdcom.

♦ Veriaci v kostole v Pečovskej Novej Vsi. Foto – Roman Čonka

jekhetaŋi buŋi la zorarda manuŋaha rajipnastar SR vaŋ o romane komuniti?

Bibachtales, the adaj e pandemija but doperel pre oda, so ŋaj keren o pomoŋipnaskre profesijonala. Ale la raŋaha zorarda manuŋaha pal kadi tema vakerahas, u so duj dŋene dŋanas, sar oda kampel. Paŋav, hoj jekhetanes doresa, hoj o manuŋa pen interesinenas pal o rachiŋiben.

Paŋ o online rachiŋiben o nevipen hin the oda, hoj peske ŋaj pisinen duj naciji. Oda pomozinel?

Buterval pal kadi tema vakerdam le ŋerutne manuŋenca andal o Ťatistikano kher SR. O res hino te chudel buter čačikane data, avka hoj feder te keras o verejna politiki. Paŋav, hoj prekal o palune tranda berŋa the o Roma parude peskri godi u buter dŋene kamen te deklarinel peskri etnicita andro rachiŋiben. Oda, hoj ŋaj te phenel duj naciji, ŋaj pomozinel le manuŋenge, save pen sajekh ŋunen sar Roma the Slovaka, vaj sar Roma the Ungri. Andre oda dikhav duj bare buŋa: te nabisterel o musajipen te kerel o rachiŋiben u te phenel peskri etnicita u e dajakri čhib. Paŋav, hoj the kada vakeriben ŋaj del peskro kotor kijo buter dŋaŋiben pal o manuŋengro rachiŋiben.

* * *

Získali ste vysoký post štátnej tajomníčky na ministerstve kultúry. Dlho ste zvažovali prijatie tejto ponuky?

Keď som v roku 2019 prijala ponuku strany Za ľudí kandidovať do parlamentných volieb na ich kandidátke ako nestraníčka, chvíľu som tú ponuku zvažovala. Spolupracovala som na príprave programu strany, bola som účastná na predvolebnej kampani. Bola to zaujímavá skúsenosť. Pozíciu štátnej tajomníčky na Ministerstve kultúry SR beriem ako súčasť tejto skúsenosti a možnosť ovplyvniť verejnú politiku v témach, ktoré sú mi blízke a ktorým sa roky venujem. Mimochodom, dnes už som členkou politickej strany Za ľudí.

Vzdelaná rómska žena je súčasťou vlády. Aký je to signál pre spoločnosť?

Ja verím, že je to dobrý signál. Zároveň dúfam, že hovoriť za mňa bude predovšetkým moja práca. Spoločnosť potrebuje vidieť kvalitné výsledky, aby sa mohla formovať pozitívnym smerom.

Čím všetkým sa budete na ministerstve zaoberať?

Témou, ktorou sa zaoberám je oblasť eurofondov, implementácia projektov z aktuálneho programového obdobia a príprava nového obdobia 2020 – 2027. V súčasnosti sa zdroje v správe ministerstva kultúry orientujú na podporu kreatívneho priemyslu. V budúcom programovom období by sme sa chceli sústrediť na obnovu kultúrnych pamiatok a podporu kultúrnej infraštruktúry. Do môjho pôsobenia spadá aj odbor prierezových politík, čo zahrňuje tému štátneho jazyka, tému kultúry národnostných menšín a kultúry Slovákov žijúcich v zahraničí.

Do funkcie ste nastúpili v čase, kedy bola oblasť kultúry naj-

viac zasiahnutá pandémiou nového koronavírusu. Výrazné zlepšenie zrejme neočakávame ani v roku 2021. Ako kultúre v tejto situácii pomôcť?

Obávam sa, že minimálne do jari sa pandemická situácia nezmení. Našou povinnosťou je pomôcť umelcom a ľuďom pracujúcim v kultúrnom a kreatívnom priemysle preklenúť toto obdobie. Na

kový sektor, občianske združenia a jednotlivci. Z pohľadu inštitucionálnej formy na tom nie sme až tak dobre. Máme divadlo Romathan v Košiciach, Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry pri Štátnej vedeckej knižnici v Prešove a Múzeum kultúry Rómov na Slovensku v Martine. Stačí nám to? Je rómska kultúra

málo peňazí, bolo by dobré vedieť aká je ich efektívnosť.

Ako zasiahla pandémie koronavírusu rómsku kultúru? Boli sme pripravení dostatočne rýchlo zareagovať a preniesť aktivity do online priestoru?

Na túto otázku viem odpovedať iba ako divák, poslucháč a čitateľ. A tiež musím povedať, že

♦ Za mimoriadne zásluhy o sociálny rozvoj Slovenskej republiky v oblasti etnografie a histórie dostala v roku 2019 štátne vyznamenanie Príbinov kríž I. triedy.

♦ **E. Zuzana Kumanová, PhD. (1970)** – agorindas e historija the etnologija pre Filozoficko fakulta pre Univerzita le Komenskieskri Bratislavate. Le berŋestar 1999 kerelas buti vaŋ e themutnengri asociacija In minorita, andro berŋ 2010 – 2013 kerelas andro Kher zorarde manuŋeskro rajipnastar SR vaŋ o romane komuniti, andro berŋa 2013 – 2015 kerelas vaŋ o Kher zorarde manuŋeskro rajipnastar SR vaŋ o nacijakre minoriti, andro berŋa 2015 – 2018 kerelas le Khereha zorarde manuŋeskro rajipnastar SR vaŋ o pomoŋipen andro nekhfrimeder barvale okresi. Sar e autorka diŋas avri buter publikaciji, sas the e editorka vaŋ o zborníka.

♦ **Zuzana Kumanová, PhD. (1970)** – vyŋtudovala históriu a etnológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od roku 1999 pracovala pre občianske združenie In minorita, v rokoch 2010 – 2013 pôsobila na Úrade splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, v rokoch 2013 – 2015 spolupracovala s Úradom splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny, v rokoch 2015 – 2018 s Úradom splnomocnenca vlády pre podporu najmenej rozvinutých okresov. Je autorkou viacerých publikácií a editorkou zborníkov.

druhej strane to mnohí tvorcovia poňali ako výzvu, ako sprístupňovať kultúru širokej verejnosti online. V tomto smere aj Ministerstvo kultúry SR podporilo realizáciu niekoľkých projektov. Či už to sú online predstavenia z divadiel alebo vystúpenia hudobníkov v kluboch bez divákov, ktoré sú prenášané cez internet.

Jednou z vašich tém je aj kultúra národnostných menšín. V akom stave máme dnes národnostnú kultúru?

Myslím, že táto téma by si zaslužila aj samostatný rozhovor. V súčasnosti je v Slovenskej republike trinásť štátom uznaných národnostných menšín. Každá z nich má inú históriu, inú úroveň rozvoja kultúry a vyžaduje inú podporu. V tomto smere sa problematika člení pod inštitúcie Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny a Fond na podporu kultúry národnostných menšín. Okrem toho funguje Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny pri Rade vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Myslím, že u nás absentuje strategický dokument, ktorým by menšiny jasne definovali, akú podporu a mieru ochrany si predstavujú. V tomto smere by som rada v nasledujúcom období národnostným menšinám tento priestor ponúkla.

Pravdou je, že rómsku kultúru má na pleciach hlavne nezis-

v takejto forme trvalo udržateľná?

Vaša otázka naznačuje odpoveď. Rómskej kultúre chýba inštitucionálna podpora. Desaťročia sme svedkami, že aj dobré projekty, ktoré robia mimovládne organizácie nemajú trvalú udržateľnosť. Organizácie a jednotlivci idú z projektu do projektu, ale v medziobdobí chýba stála podpora pre aktivity. Rovnako tak, pravidelné aktivity a činnosti sa opätovne musia uchádzať o podporu, čo okrem iného predstavuje administratívnu záťaž. Niet divu, že ľudia po rokoch projektového fungovania strácajú entuziazmus a odhodlanie.

V akom stave máme rómsku kultúru?

To je veľmi ťažká otázka. Čiastočne na ňu vieme odpovedať. Každé dva roky vyššie uvedený výbor pre národnostné menšiny pripravuje hodnotiacu správu o podpore kultúry národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín. Aby sme však mali presnú odpoveď, potrebovali by sme presnejšie dáta a hlavne analytický pohľad na tému. Je pravdou, že nám chýbajú inštitúcie a personálne kapacity, ktoré by sa dlhodobo venovali podpore a rozvoju rómskej kultúry. Na druhej strane Fond na podporu kultúry národnostných menšín každoročne prerozdelený na projekty rómskej menšiny 1,7 mil. eur. To nie je

som náročnejší konzument kultúry. To, čo zaujímalo mňa som po istom čase našla v online priestore. Viem, že je to pre tvorcov náročnejšie. Koronakríza nás všetkých zastihla nepripravených a pravdepodobne platí, že tí mladší sa so situáciou vyrovnávajú lepšie, lebo sú s novými technológiami viac zžití. Pravdou je, že sa teším na normálny živý koncert niektorej z rómskych skupín, lebo cez internet mi chýba tá pravá atmosféra kultúrneho podujatia a tiež stretnutia s priateľmi, s ktorými kultúrny zážitok môžem zdieľať.

Podpora rómskej kultúry a národnostných práv bude v budúcnosti závislá aj od výsledkov sčítania obyvateľov, ktoré je pred nami. V roku 2020 to však nebola téma, ktorá by bola v rómskej spoločnosti výrazne prezentovaná. Čo s tým?

Téma sčítania obyvateľov, domov a bytov čiastočne zanikla v iných aktuálnych témach. Treba tiež povedať, že zatiaľ je ešte dosť času hovoriť o sčítaní, ktoré prebehne od 15. februára do 31. marca tohto roku. Verejnoprávne médiá prinesú informačnú kampaň ku sčítaniu obyvateľov. Každý z nás môže v tomto smere urobiť veľa. Stačí, aby svojich rodinných príslušníkov, priateľov a známych upozornil na dôležitosť sčítania a deklarovania svojej príslušnosti k národnosti.

Fond na podporu kultúry národnostných menšín koncom novembra 2020 zverejnil prvé výzvy na rok 2021, v ktorých je jednou z priorít aj informovanie o sčítaní obyvateľov. Nemalo to byť už skôr?

Oceňujem, že správna rada Fondu na podporu kultúry národnostných menšín si na rok 2021 stanovila ako svoju prioritu práve aktivity spojené s propagáciou a informovaním o sčítaní obyvateľov a medzi nimi najmä aktivity spojené s informovanosťou o právach spojených s príslušnosťou k národnostnej menšine. Veľmi dúfam, že mimovládne organizácie tento priestor využijú.

Majú Rómovia vo všeobecnosti dostatok informácií o nadchádzajúcom sčítaní obyvateľov a forme, ako sčítanie prebehne?

Neviem to posúdiť, ale verím, že ešte stále je priestor, aby sa tento deficit dal dobehnúť. Veľkú úlohu v tom môžu zohrať médiá, ale aj autority. Sčítanie prebehne elektronicky. Povinnosť sčítať sa vyplnením sčítacieho formulára majú všetci obyvatelia Slovenskej republiky, ktorí tu majú trvalý, prechodný alebo tolerovaný pobyt. V každej obci bude zriadené kontaktné miesto, kde obyvateľom, ktorí sa nebudú môcť sčítať sami pomôžu stacionárni asistenti. Na požiadanie budú k dispozícii aj mobilní asistenti, ktorí môžu prísť za občanom. Technické prekážky pre sčítanie sú teda eliminované. Význam deklarovania etnicity ale zostáva na vysvetľovaní. Preto si myslím, že autority v tomto smere môžu ešte zohrať dôležitú úlohu. Ak hovorím o autoritách, myslím tým nielen ľudí na celoslovenskej úrovni, ale aj na lokálnej.

V teréne máme niekoľko sto-viek pracovníkov v pomáhajúcich profesiách. Môžu byť aj oni nástrojom na šírenie informácií o sčítaní? Je nejaká spolupráca so splnomocnenkyňou vlády SR pre rómske komunity?

Žiaľ, aj v tomto smere pandémie značne ovplyvňuje pôsobenie pomáhajúcich profesionálov. Ale s pani splnomocnenkyňou sme o tejto téme hovorili a obe si uvedomujeme jej význam. Verím, že sa nám spoločne podarí podnietiť záujem verejnosti o sčítanie.

Novinkou je okrem online sčítania aj možnosť prihlásiť sa k dvom národnostiam. Pomôže to?

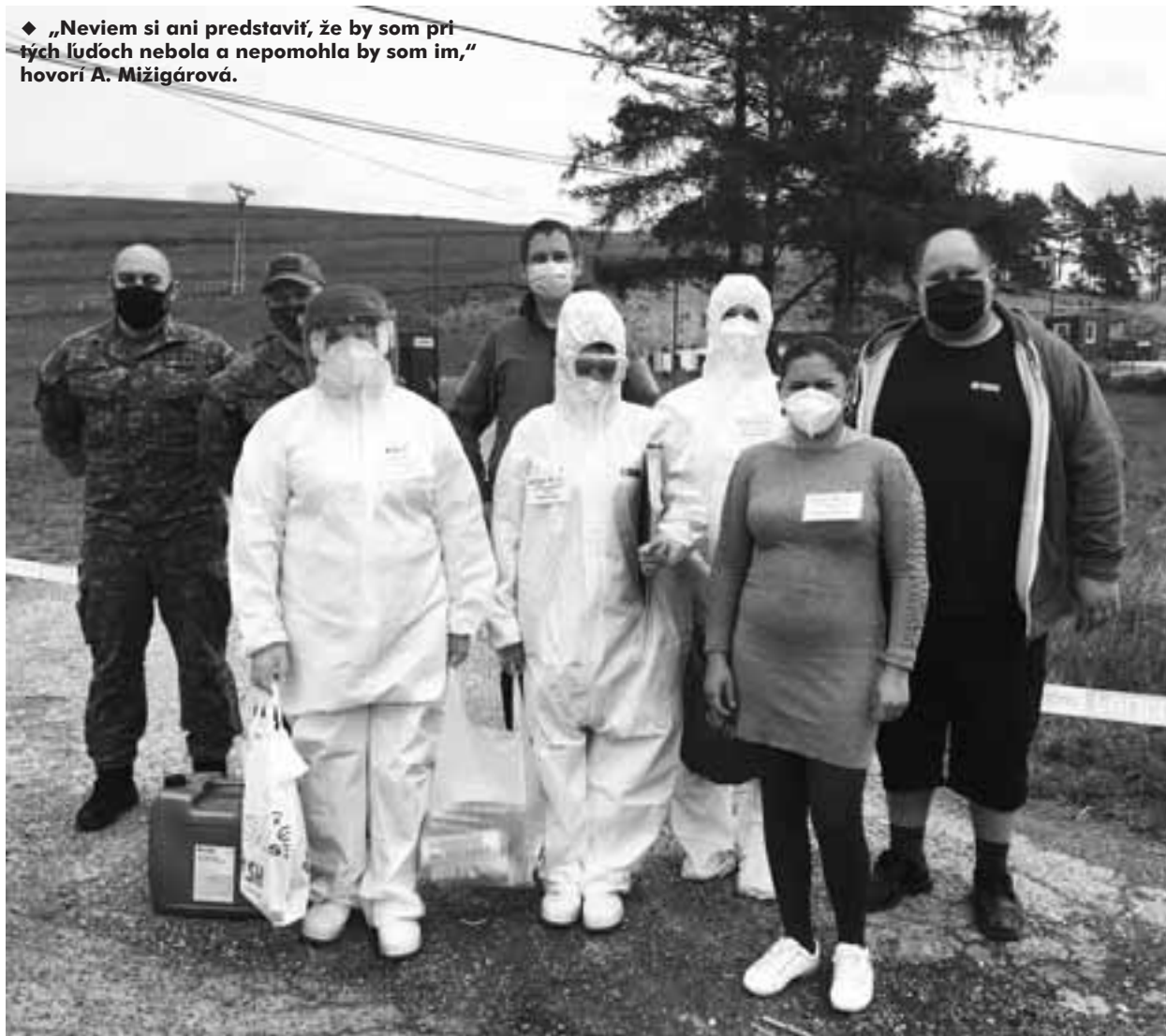
Opakovane sme na túto tému hovorili s vedením Štatistického úradu SR. Cieľom je mať presnejšie dáta, aby sme mohli presnejšie cieľiť verejnú politiku. Myslím si, že za uplynulých tridsať rokov sa nastavenie Rómov aj v tomto smere zmenilo a ochota deklarovať svoju etnicitu pri sčítaní sa zvyšuje. Možnosť uviesť dve národnosti môže napomôcť ľuďom, ktorí sa zároveň cítia ako Rómovia aj Slováci, alebo ako Rómovia a Maďari. V tomto smere vidím dve výzvy: neopomenúť povinnosť sčítať sa a uviesť svoju etnicitu a materinský jazyk. Verím, že aj tento rozhovor môže prispieť k lepšej informovanosti o sčítaní obyvateľov.

Text: Roman Čonka, foto: V. Hradecká.

Preklad: Erika Godlová

A. Mižigárová: Ľudia sa najviac báli úmrtia

♦ „Neviem si ani predstaviť, že by som pri tých ľuďoch nebola a nepomohla by som im,“ hovorí A. Mižigárová.

Alžbeta Mižigárová sa narodila v Krompachoch a býva v Spišských Vlachoch v časti Dobrá Vôľa. Má deväť starších súrodencov. Vystudovala gymnázium v Bratislave a od roku 2015 pracuje ako asistentka podpory zdravia v organizácii Zdravé regióny.

Prečo ste sa chceli stať asistentkou podpory zdravia?

Asistentkou som sa chcela stať na základe toho, že som sa starala o svoju mamu, ktorú som aj odprevadila na večnosť a zároveň som chcela aj ľuďom priblížiť zdravší spôsob života.

Je podľa vás práca asistentky náročná?

Podľa mňa je veľmi náročná, lebo si vyžaduje celého človeka. Asistent si potrebuje získať dôveru klientov a nemôže túto dôveru stratiť. Je to všetko postavené na dôvere.

Ako ste vnímali svoju prácu, keď na Slovensku prepukla prvá vlna pandémie koronavírusu?

Ako veľký problém. Hneď som si dala otázku, či sa to dá zvládnuť v našich osadách. Všetko som si vedela predstaviť, ale to, že sa uzavru osady celoplošne, vôbec!

Aká bola práca v prvej línii počas uzatvorenia lokality v karanténe?

Pracovať v prvej línii bolo pre mňa veľmi náročné, nakoľko som zostala na dve lokality sama, lebo kolegyňa zo Žehry bola uzavretá v celoplošnej karanténe. Bola som si vedomá, že potrebujem svoju lokalitu čo najskôr otvoriť, nakoľko so Žehrou uzatvorili aj Spišské Vlachy, časť Dobrá Vôľa, kde po testoch nebol nik pozitívny na Covid-19. Otvorenie mojej lokality sa mi podarilo za veľmi veľkej pomoci Andreja Beláka po ôsmich dňoch.

Pocity z tejto situácie?

Na jednej strane som bola veľmi šťastná, že moja lokalita bola čistá a klienti dodržiavali všetky opatrenia, ktoré som im dala. Na druhej strane som bola smutná, čo bude, keď veľa ľudí zo Žehry bolo pozitívnych a či nenaštane aj smrť. Dala som si otázku, či zvládnem pohreb. Lebo toto všetko by som musela vybaviť ja sama, pretože ani na pohreb by nemohol ísť nik z karantény.

Čoho sa ľudia najviac báli?

Ľudia sa najviac báli úmrtia a ako dlho budú uzatvorení.

Vedeli ste im pomôcť?

Upokojovala som ich, vypočula som si ich problémy, komunikovala som s ich lekármi, chodila som im po lieky, robila som osvetu. S lekármi som chodila priamo k nim domov do karantény v skafandroch.

Aké boli vaše možnosti práce s klientom?

Takmer neobmedzené, lebo som mohla byť s nimi v priamom kontakte v skafandri. Bola som pri testovaní a keď bolo vytvorené v Žehre karanténne mestečko, tak som tam dennodenne chodila spolu s detskou psychologičkou. Tu som na dennej báze robila záznamy teploty, sledovala som prí-

znaky, podávala lieky. A zvlášť som sa starala o jednu psychicky chorú pacientku, ktorá nakoniec skončila v nemocnici v Prešove a potom po všetkom som ju ešte dva mesiace sledovala a komunikovala s jej lekármi. Bola som nápomocná pri

♦ A. Mižigárová verí, že Rómovia budú aj naďalej zodpovední počas pandémie.

sledovaní jej zdravotného stavu.

Rodiny som navštevovala v skafandri, rozprávala som im, že bude dobre, aby sa nezdrúžovali, aby si umývali ruky, dezinfikovali obydlenie. Dala som im telefónne číslo na seba, aby ma mohli kedykoľvek osloviť, keď budú niečo potrebovať. Bola som im 24 hodín denne k dispozícii, sedem dní v týždni. Zisťovala som a monitorovala situ-

áciu, či niekto nepotrebuje lekára. Zvlášť som spolupracovala s doktorkou Ozbroyených síl Slovenskej republiky, spolupracovala som s tehotnými mamičkami a malými deťmi, bol to teda komplet servis.

Pomohlo im, že mali v lokalite asistentku až do skončenia karantény?

Som presvedčená, že to pomohlo. Neviem si ani predstaviť, že by som pri tých ľuďoch nebola a nepomohla by som im. Po skončení karantény Rómovia vnímali slobodu. Sloboda bola pre nich v tú chvíľu najvzácnejšia vec. Boli si vedomí, že už nie sú chorí, ale zdraví a voľní.

Aktuálne sme v druhej vlne pandémie. V čom je iná od prvej?

Počas prvej vlny sme mali väčší prehľad o tom, kto je pozitívny, chorý, koho môžeme uchrániť pred chorobou a ako môžeme pomôcť. V druhej vlne nevieme, kto je pozitívny, ľudia sú viac uzavretí a nechcú prezradiť, aký majú priebeh covidu, či ľahší alebo ťažší. A hoci som tu pre nich, teraz je oveľa ťažšie im pomôcť, od prvej vlny zostali uzavretí. Tak ako bola uzavretá v prvej vlne celá osada, teraz zostali akoby uzavreté srdcia ľudí.

Ako v súčasnosti vnímajú pandémiu Rómovia v lokalite Spišské Vlachy?

Viac sa začali chrániť, lebo už jedna moja klientka zomrela na koronavírus, a to je vždy pre ľudí dôvod k väčšej obozretnosti a chráneniu sa. V prvej vlne tiež dodržiavali opatrenia. Dezinfikovali si aj vonkajšie priestory, cestu, chodníky, lebo sa báli nákazy, ale neprestali sa stretávať a združovať. Teraz je to už iné z dôvodu úmrtia. Klienti sa prestali aj združovať a menej sa stretávajú.

Aká je miera zodpovednosti v rodinách v súvislosti s koronavírusom, dodržiavajú všetky opatrenia?

Rómovia v mojej lokalite Spišské Vlachy boli, sú a verím tomu, že budú aj naďalej zodpovední, pokiaľ ide o koronavírus. Poznajú opatrenia, nakoľko aj ja vykonávam osvetovú činnosť zameranú na ochorenie Covid-19. Zasielam im aj prostredníctvom sociálnych sietí informácie ako sa chrániť čo najúčinnnejšie. Keď mi môj koordinátor pošle nejaké materiály zamerané na boj proti koronavírusu, tak ich ihneď posúvam ďalej svojim klientom, najmä pri návšteve terénu. Nevstupujem do domácností. Rozprávame sa vonku a dodržiavame odstupy. Chránime sa navzájom. Spolupracujem aj s mestským úradom, keď napríklad potrebujú moju pomoc pri distribúcii ochranných pomôcok, najmä rúšok, tak som tu pre nich. Napríklad aj pri celoslovenskom plošnom testovaní som ľudom rozdávala letáky a informovala som ich o čase testovania, nakoľko v meste Spišské Vlachy sa chodilo na testy podľa ulíc. Každá ulica mala určený presný čas na testovanie.

Text: Tomáš Sivák,
foto: archív A. M.

♦ Alžbeta Mižigárová

P. Molek: Boli sme spojkou medzi uzavretou lokalitou a svetom

♦ Peter Molek

Pôsobil vo viacerých farnostiach ako kaplán, teraz pomáha Rómom v osadách v oblasti zdravia. „Počas prvej vlny korony chýbali v uzavretých lokalitách blavne informácie. Teraz sa ochorenia boja, lebo už prichádzajú aj úmrtia,“ hovorí Peter Molek.

Kedy a prečo ste sa začali venovať zdraviu Rómov?

Ešte počas môjho kňazského pôsobenia, keď som bol kaplánom v Spišskom Štiavniku, v Starej Ľubovni v Podsadku a v Žehre. Dostal som dekrét a nastúpil som, a keďže tu boli aj Rómovia, tak som sa im venoval.

Aké boli vaše prvé pocity pri práci v tejto oblasti?

Positívne, lebo hneď od začiatku som sa cítil byť prijatý zo strany kolegov koordinátorov, zo strany asistentov, ako aj zo strany klientov.

Je iné byť koordinátorom asistentov osvetu zdravia a farárom? Prečo tá zmena vo vašom živote?

Je to iné, ale v obidvoch prípadoch som sa našiel. V prvom prípade ma našiel Pán Boh. V druhom prípade som sa už našiel sám. Či ako kňaz alebo koordinátor som rád, že môžem pomáhať ľuďom. Som rád a veľmi vďačný, že môžem patriť do rodiny Zdravé regióny.

Zmena v mojom živote nastala, keď som sa zaľúbil a našiel som svoju lásku Halku. Som jej vďačný za veľa a som veľmi rád, že ju mám a že sa môžeme milovať.

V ktorých lokalitách ste mali najzložitejšiu situáciu počas prvej vlny?

Počas prvej vlny pandémie spôsobenej Covid-19 som mal veľmi zložitú situáciu v tom, že som mal celoplošne uzavreté lokality. Najprv to začalo v Gelnici časťou Hája a potom už natvrdo v Krompachoch, Bystranoch a v Žehre. V Žehre ma to stálo asi najviac síl. Tu pomáhala aj moja žena, ktorá má lokalitu Spišské Vlachy, kedy tiež osem dní bola uzavretá aj jej lokalita Dobrá Vôľa. Naplno sme

svoje sily dali do Žehry, kde bolo zriadené aj karanténne mestečko, kde sme boli každý deň.

Aké boli vaše pocity, keď ste šli do práce v takýchto zložitých a nejasných časoch?

Jednoznačné – pomoc ľuďom. Bolo to ťažké a náročné. Sviatok, piatok, stále.

Kto vám pomáhal?

Pomáhali mi najmä moji asistenti, takmer každý bol v Žehre a nikdy nepovedali nie. Každý deň bol s nami náš expert pre terén Richard Koky, duša nášho projektu, ktorý nás povzbudzoval, aby sme to zvládli. Nakoniec prišla aj naša pani riaditeľka Tatiana Hrustič, ktorá sa nebála postaviť pred takmer stovku Rómov a povedať im pravdu. To bola veľká vec. Mnohí pomáhali, každý ako vedel.

Akú pomoc ste vedeli poskytnúť Rómom v lokalitách, ktoré boli v karanténe?

Pomáhali sme pri testovaní, pri osвете, pri odovzdávaní informácií. Boli sme spojkou medzi uzavretou lokalitou a svetom. Zabezpečovali sme lieky, lekársku starostlivosť. Vyhľadávali sme chorých a tehotné ženy v karanténe a následne v spolupráci s Ozbromenými silami Slovenskej republiky im bola zabezpečená pomoc.

Aké boli reakcie Rómov?

Rôzne, nakoľko boli zavreté a nevedeli, čo s nimi bude. Mali hlavne málo informácií. Najviac potrebovali počuť pravdu a vidieť, že pri nich niekto stojí. Všetko ostatné akosi prichádzalo: charita, strava, humanitárna pomoc. Dlho trvalo nastaviť ten správny systém.

Zmenili sa priority alebo zvyklosti ľudí po karanténe?

Po ukončení karantény sa v podstate vrátili do starých koláží. Len ľudia začali byť viac ostražití

♦ „Pomáhali mi najmä moji asistenti, takmer každý bol v Žehre a nikdy nepovedali nie,“ hovorí P. Molek.

♦ Koronavírusu sa Rómovia boja, lebo už pomaly prichádzajú aj úmrtia.

a možno menej veria informáciám, ktoré k nim prichádzajú.

Ako vnímajú pandémiu nového koronavírusu teraz?

Koronavírusu sa boja, lebo už pomaly prichádzajú aj úmrtia, a to prináša zas novú dimenziu myslenia a pohľadu na toho ochorenie.

Aký rozdiel vidíte medzi prvou a druhou vlnou pandémie?

V prvej vlne som bol viac v teréne, mal som väčší kontakt s Ozbromenými silami Slovenskej republiky. Bol som v prvej línii všade, kde sa testovalo. Hľadali sa možnosti, ako pomôcť ľuďom. Aj ľudia mali väčšiu ochotu pomáhať si navzájom. Častokrát prišli aj cudzí ľudia, ktorí dokázali prejsť aj 500 kilometrov, aby priniesli mojim klientom dezinfekčné prostriedky, rúš-

ka, charitatívnu pomoc, za čo im veľmi pekne ďakujem a nesmierne si to vážim.

Obávajú sa vaši klienti prípadnej tretej vlny pandémie?

Ľudia momentálne až tak nevnímajú možnú tretiu vlnu pandémie, nakoľko prežívajú súčasnosť, a teda druhú vlnu, ktorá je veľmi silná a intenzívna, keďže berie aj ľudské životy.

Slovensko začína s očkovaním.

Pohľad na očkovanie majú klienti rôzni. Niektorí majú strach, niektorí sa tešia, keď sa budú môcť dať zaočkovať, že už budú zdraví. Pohľady sú rôzne. V každom prípade vidia v očkovaní nádej.

Text: Tomáš Sivák,
foto: archív P. M.

♦ Po ukončení karantény sa ľudia vrátili do starých koláží.

Keď stopa po človeku ostáva v stovkách duší a srdc

Obdivujem ľudí, ktorí ako býk zapustia nohy do zeme a vyorávajú brázdou. Dlhú, rovnú, čakajúcu na zúrodnenie. Ľudí, ktorí neuhnú, aj keď nimi život kymáca a ostávajú na svojom mieste, aj keď druhí už odmävlí tomu vlaku a presadli do rýchlika...

Dlhoročný pedagóg Ján Sajko, teraz čerstvý dôchodca, sa celý svoj profesionálny život od skončenia vysokej školy v roku 1986 až do roku 2020 venoval ako výtvarník a učiteľ výtvarnej výchovy rómskym žiakom v Jarovniciach. Pre mňa je tým, koho obdivujem, o kom vždy s úctou rada poviem, že je to pán učiteľ. Vďaka tomuto človeku a jeho práci s rómskymi žiakmi v Jarovniciach som od Nežnej revolúcie až doteraz mohla písať o pozitívnych príkladoch. O deťoch z nezávideniahodného prostredia, ktoré získavali a dodnes získavajú za svoje výtvarné práce zlaté, strieborné, bronzové medaily, prvenstvá vo výtvarných súťažiach po celom svete, v ktorých je hodnotenie anonymné a konkurencia obrovská. Zvyčajne sa počet výtvarných prác ráta na stovky a na tisíce. Napriek tomu žiaci z Jarovnic zaujmú, lebo pán Sajko v svojich žiakoch objavil ich netypické videnie sveta, nemenil ho, ako by možno urobili iní. On svojskú farebnosť svojim žiakom nebral, nevyhovárал im ju, ale odborne ich viedol pri kresbe, malbe. Učil ich rôznym technikám, hovoril s nimi na tému, ktorá bola zadáním súťaží. Nosil knihy o umení, približoval históriu, prinášal fakty, aby vedeli a rozumeli tomu, čo majú maľovať. Potom z hotových prác vyberal tie najlepšie a obosielal nimi súťaže po Slovensku i vo svete. Nedajú sa spočítať tie hrubé obálky, zásielky s výkresmi detí z Jarovnic, ktoré ako šípy tri desaťročia mierili z Jarovnic do sveta. Alebo možno i dajú - pri precíznosti Jána Sajka, s akou roky archivu je úspechy svojich žiakov, tých detí, ktoré doma zvyčajne nemajú ani stôl, na ktorom by mohli pracovať.

Často sa pýtam, v čom je ten úspech? Žeby v tej neústupčivosti pedagóga, ktorý pokračoval tam, kde začal, aj napriek lepšie plateným ponukám zmeniť miesto? Ostával, aj keď mu infikované prostredie, v ktorom učil prinieslo chorobu, s ktorou si lekári roky nevedeli rady? Keď pokračoval v práci, hoci mu už bolo nad slnko jasné, že on sám – nech by robil čo robil – život svojich žiakov nezmení výrazne k lepšiemu?

Aj keď sa to nezdá, lebo jeho úspešní žiaci, ktorých práce boli vystavované po celom svete v slávnych galériách vedľa obrazov výtvar-

♦ „Chcel som, aby videli, ako sa žije inde. Aby navštívili galérie, o ktorých som im hovoril na hodinách, ktorých výtvarné skvosty som im ukazoval. Aby videli, ako zvládol umelec tému, ktorú spracovával, ako pracoval s perspektívou, farbami,“ opakoval Ján Sajko v rozhovoroch po každej výstave. Foto - J. Ferenc

ných géniov, sú zväčša bez práce, alebo si nejakou manuálnou prácou zarábajú na rovnako skromné prežívanie, aké zažívali ako deti pri svojich rodičoch bez práce. Jediný žiak, ktorý výrazne napredoval aj po skončení školy je jeho bývalý asistent, hoci ani on si napriek talentu asi nikdy nesplní sen vymaniť sa z osady. Vychovávať deti v lepšom, krajšom a priaznivejšom prostredí aké jarovnická osada aj teraz v 21. storočí ponúka. Jeden z indických veľvyslancov na Slovensku, ktorého som do Jarovnic a do osady priviedla, s obdivom kráča po chodbách čisto rómskej 1. základnej školy vyzdobenej veľkorozmernými výtvarnými prácami žiakov a malbami na vyraďených školských laviciach. Fascinovala ho pestrosť tých prác. „Farebnosť, ako keby boli z Indie,“ povedal. A keď chcel vidieť, ako žijú tie šikovné deti a ja som ho vzala do osady – chytal sa v aute za hlavu a iba nešťastne opakoval: „Slum, slum!“

Ján Sajko pri každej príležitosti, pri každej výstave bral do sveta na vernisáže detských autorov víťazných prác. Žiaci, kto-

rí dovtedy neprekročili hranice Jarovnic navštívili Prahu, Graz a desiatky svetových metropol. „Chcel som, aby videli, ako sa žije inde. Aby navštívili galérie, o ktorých som im hovoril na hodinách, ktorých výtvarné skvosty som im ukazoval. Aby videli, ako zvládol umelec tému, ktorú spracovával, ako pracoval s perspektívou, farbami,“ opakoval Ján Sajko v rozhovoroch po každej výstave. Hovoril o tom, ako skoro zmeškali lietadlo, lebo dievčatá sa potrebovali vrátiť do hotela, kde boli počas pobytu ubytované. A keď už povážlivo dlho nechodili – vybral sa za nimi. Našiel ich v kúpeľni kľačať pri vani s pustenou vodou, lebo sa chceli ešte rozlúčiť s pitnou, tečúcou vodou, ktorá mnohým osadám na Slovensku dodnes chýba.

Napriek skepse, ktorá možno trčí z mojich riadkov musím povedať, že práca Jána Sajka mala a má zmysel. Z desiatok rozhovorov s jeho žiakmi viem, že na jeho hodinách nepočúvali to, čo najmä rómski žiaci v osadách bežne počúvajú. Nepočúvali

žiadne negatíva a pejoratíva na svoju adresu. Ako huba vodu nasávali podporu, vysvetlenie, blízkosť, ľudskosť až kamarátstvo. Na hodinách výtvarnej výchovy s ich pánom učiteľom spoznávali nepoznané, zažívali pocit radosti z tvorby, radost z úspechu. Zažili úspech, ktorý v dnešnom pre nich nie prajnom svete možno už nikdy nezažijú, ale budú si ho pamätať navždy.

To vonkoncom nie je malý úspech jedného pána učiteľa, ktorý pri svojom odchode do dôchodku zavítal k nám do Dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry Štátnej vedeckej knižnice v Prešove s knihami, bulletinmi z výstav, fotografiami. Dokumentácia jeho vyše tri desaťročia trvajúcej práce, ktorá sa vošla do kufru jedného osobného auta, ale ktorej dosah ostáva v stovkách duší a srdc zapísaný navždy. Žiaľ, často ako jedna z mála milých spomienok na neľahké a nie jednoduché detstvo človeka, ktorý je iný...

Text: Daniela Obšasníková,
foto: archív redakcie

Ocenenie Lúč z tmy získali Viera Kalmárová a Tomáš Ščuka

Bratislava 20. novembra (TASR/RNE) – Cenu Lúč z tmy si tento rok prebrali bývalá školská inšpektorka Viera Kalmárová a koordinátor terénnej sociálnej práce Tomáš Ščuka. Ocenenie už tretí rok odovzdáva organizácia eduRoma. Jej cieľom je upriamiť pozornosť verejnosti na pozitívne príklady v súvislosti s predsudkami voči Rómom.

„Lúč z tmy je poďakovaním tým ľuďom, ktorí sa nevzdali a nečakajú, že problémy namiesto nich vyrieši niekto iný. Ľuďom, ktorí nečakajú na akýsi abstraktný štát. Nejde o to, aby zmenili, čo sa nepodarilo už celé desaťročia. Podstatné je, aby každý z nás menil vo svojom okolí to, na čo má vplyv. Každý z laureátov tohto ocenenia je dôkazom, že sa to dá a že to má obrovský vplyv na životy iných,“ spresnil riaditeľ eduRoma Vlado Rafael.

Porota rozhodla o tom, že tohtoročné ocenenie si odnesú Viera Kalmárová, ktorá odhalila diskrimináciu na školách a obchodovanie so vzdelávaním na úkor rómskych detí a Tomáš Ščuka, ktorý v čase prvej vlny koronakrízy urobil podľa slov organizátorov pre túto komunitu omnoho viac, ako mal v náplni práce.

Podujatie podporila aj prezidentka Slovenskej republiky Zuzana Čaputová. „Ne-

smierne si ceníme, že pani prezidentka podporila myšlienku tohto ocenenia a že hodnotami, ktoré vyznáva a prináša do života našej spoločnosti nám všetkým ukazuje, aké dôležité sú tolerancia a schopnosť oceniť snahu zmeniť veci, na ktoré už väčšina ľudí rezignovala,“ poďakoval sa Rafael.

Tomáš Ščuka vyštudoval sociálnu prácu a v súčasnosti pracuje ako koordinátor terénnej sociálnej práce v rómskych komunitách. Zanietenie a obetavosť pre pomoc chudobným ukázal na jar 2020 – počas prvej vlny pandémie ochorenia Covid-19, keď museli stovky ľudí z rómskych komunít v Žehre, Krompachoch a Bystranoch zotrvať v izolovanej karanténe, bez prístupu k základným potravinám a liekom.

Jeho životná cesta pomáhať iným umocňuje skutočnosť, že sám musel prekonať veľa prekážok, vrátane odmietania a odsudzovania kvôli jeho etnicite. Váži si svoje vzdelanie, pretože ho považuje za cestu k plnohodnotnému životu. „Som príkladom toho, že vďaka vzdelaniu som dostal možnosť žiť lepšie,“ uviedol.

„Štátna školská inšpekcia pod vedením Viery Kalmárovej ako jediná zo štátnych inštitúcií priniesla počas piatich rokov

množstvo nezvratných dôkazov o tom, že v školách na Slovensku je vo vzťahu k rómskym žiakom systémovo porušovaný princíp rovnakého zaobchádzania, a to i napriek tomu, že oficiálne autority zastupujúce Slovenskú republiku ako dovnútra, tak aj navonok, túto skutočnosť roky zaryto popierali,“ uvádza sa na stránke vyhlasovateľa ocenenia.

Vďaka nej sa začali odhaľovať pochybenia nielen v prostredí základných a špeciálnych škôl, ale aj v stredoškolskom vzdelávaní. Išlo najmä o problémy cieleného zkladania elokovaných pracovísk s nízkou kvalitou vzdelávania, ktoré boli určené výlučne pre žiakov z rómskych komunít za účelom ekonomického profitu. „Správy o probléme segregácie rómskych detí, ktoré vzišli zo zistení Štátnej školskej inšpekcie pod vedením Viery Kalmárovej, sú dôležitým svedectvom o stave vzdelávania rómskych žiakov v školách na Slovensku. No zároveň sú aj bohatým zdrojom praktických a systémových návrhov, nevyhnutných zmien a opatrení, ktorými sa musia zaoberať všetci tí, ktorí sa v ďalších rokoch budú podieľať na budovaní spravodlivého vzdelávacieho systému na Slovensku,“ upozorňujú vyhlasovatelia ocenenia.

Organizácia eduRoma v spolupráci s Ústavom romologických štúdií Fakulty sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre ocenenie Lúč z tmy udeľujú ľuďom, ktorí sa dlhodobo zaslúžujú o zlepšenie postavenia Rómov v rôznych oblastiach života, alebo sa významným spôsobom podieľajú na budovaní mostov medzi Rómami a väčšinovou spoločnosťou.

Osoby
Rudičko (mladý ženáč)
Žaneta (jeho žena)
Marga (Rudičkova matka)
Andriš (jeho otec)

Scéna
Izba v starom paneláku, skromne zariadená. Pri stene válanda, v prostriedku stôl, stoličky. Na stene visia husle, saxofón a gitara. V izbe je čisto.

Prvý výstup (Žaneta, neskôr Rudičko)

Žaneta: *(zlostne chodí po izbe)* Kde ten chlap dnes zasa je? Kde len krky láme? Hej, neboj sa miláčik, ja ťa privediem k rozumu! Od zlosti ti bude na ústa až pena biť. *(otvorí okno, chvíľu sa pozerá von)* Na ulici ani živej duše. *(pustí si magneták, ozve sa rómska pieseň, chvíľu počúva, potom ho vypne)* Čo si len on predstavuje? *(počúva, v kuchyni niekto chodí a počuť, ako bladá niečo v hrncoch)* Ajajáj, hladný si sa vrátil, ale počkaj, týfusu sa naješ! Vyhľadne ti tá tvoja odporná papuľa! *(sadne si na stoličku, hlavu položí na stôl a predstiera, že hlboko spí)*

Rudičko: *(vojde nazlostený)* Žanetko, ty spíš? A kde mám večeru, celý deň som nejedol!

Žaneta: *(pomaly otvára oči, zívne, zase položí hlavu na stôl, opäť predstiera, že spí)*

Rudičko: Žaneto, nespi, krásavica moja, čo si mi uvarila? Veď sú všetky hrnce prázdne! Prečo ma trápiš?

Žaneta: *(vstáva, ponatábuje sa, zívna, pretiera si oči)* Ale, Rudičku?! A ty si už doma? A frajerka sa ti najesť nedala? *(kričí)* Rudičku, je to hanba, čo robíš!

Rudičko: *(nazlostený kričí)* Zbláznila si sa! Aká frajerka?

Žaneta: *(kričí na celý dom)* Ak povieš, že nemáš frajerku, tak ti tie hadie oči vyškríabem!

Rudičko: Ja viem, kto o mne roznáša klebety! To Jančo, od zeme ho nevidieť, žiadna ho nechce! Iba čo iným život rozbíja! Až ho chytím, krk mu vykrútim!

Žaneta: *(kričí)* Len ty nikomu krk nevykrúcaj! A dávaj si pozor, lebo ak ťa s ňou dolapím, to bude jej koniec!

Rudičko: *(zakrýva si dlaňami uši, kričí)* Nič som neurobil, nepodvádzam ťa! Prečo mi neveríš?

Druhý výstup (Marga a Andriš)

Marga: *(vojde)* Čo je to za krik! Všetkých susedov ste pobudili! Zase sa budú sťažovať, nadávať nám a pľuť na nás!

Andriš: Pomiatli ste sa na rozum? Alebo kýho čerta!

Rudičko: *(skoro plačom)* Jančovi verí, že frajerky mám! Ani sa mi najesť nedala!

Marga: *(krúti blavou)* Zase do nej diabol vošiel! Ani najesť sa ti nedala?

Andriš: Chlapče, chlapče, čo si s ňou počneš... A čo si ona o sebe myslí!

Žaneta: *(skríkne)* Váš syn kľame! Ešte povie, že teraz prišiel z roboty! Ja prídem z roboty, varím, periem a on si chodí ako herec! Fičúr jeden! *(dá si ruky za chrbát a napodobňuje Rudička, ako chodí)*

Marga: Ty máš ale jazyk! Ako britva! Keď si k nám prišla, nevedela si ani do päť napočítať...

Z autorskej tvorby Eleny Lackovej

Nenič si život žiarlením

◆ Elena Lacková. Foto: archív RNL

Žaneta: *(náhle z nej vybrkne)* Ponižovať sa vám nedám! Ja nie som handra, do ktorej si váš syn bude otierať nohy!

Andriš: Čuš, Žaneto! A nebuď bezočivá!

Žaneta: Vy ma chcete iba poučovať! Ale, že váš syn sa lepí na každú sukňu, to on všetko môže!

Rudičko: *(od zlosti si trhá vlasy)* Drž už ten jazyk za zubami! Kto má počúvať tvoje hlúpe reči?

Marga: Nechaj ju, syn môj! Veď vidíš, že ani sto žandárov si s ňou neporadí! Pod' sa radšej najesť! Navarila som pišoty s tvarohom a s bryndzou, samé maslo...

Žaneta: Len choď Rudičku, najedz sa, lebo také pišoty nikto nevie variť, len tvoja matka!

Andriš: Mamo, dones tie pišoty sem, nech sa aj ona naje!

Marga: *(podráždená)* Viem, že aj ty vieš variť, ale nemala by si mi papuľovať! Papľuha! *(odíde)*

Andriš: Žaneto! Pre svoju žiarlivosť nás chceš zničiť? Nevážiš si muža ani nás!

Rudičko: Otec, nechaj ju, však ona sa umúdra!

Žaneta: *(plače)* Som vám iba na posmech! Ale ja na vás kašlem, nie som slepá ani chromá! A nie som handra!

Andriš: A náš syn je niktoš? Daj si pozor, Žaneto. Tvoj jazyk je ako žeravý oheň. Aby si neľutovala!

Rudičko: Žaneto, prosím ťa, daj už pokoj! Si čoraz hlavatejšia! Mne sa zdá, že ti niekto porobil!

Žaneta: Nikto mi neporobil! Nechcem, aby si mal frajerky! Rozumieš?! *(vrhne sa na stôl s plačom)*

Rudičko: *(celý zúfalý kričí)* Deloro, začo ma tak trestáš! Moja žena sa určite zbláznila! *(trhá si vlasy)*

Tretí výstup (predošlí, Marga)

Marga: *(nesie misu a vidličky v ruke)* Pod', synak, najedz sa!

Rudičko: *(Marge vytrhne misu z ruky, sadne ku stolu a je, bltá celé pirohy, až oči prevracia. Plnými ústami)* Žaneto, pod', ochutnaj, sú naozaj dobré! A už daj pokoj, neblázni!

Žaneta: *(odíde od stola)* Aby si vedel, ja som s tebou navždy skoncovala! A neotravuj!

Marga: *(krúti blavou)* Prečo Rómom veríš, ha? Náš syn je poriadny človek! Vyučil sa, pracuje a ako herec hrá a spieva! *(zlostne)* A čo by si ešte chcela?

Andriš: Žaneto, zaslúžila by si si. Len aby si potom neľutovala! *(objíma Margu)* Pod', ženo, ideme si ľahnúť a títo dvaja blázni, nech sa aj zbláznia! *(ide k dverám)*

Marga: *(k Žanete)* Tvoja žiarlivosť zničí vaše šťastie! A nám iba hanbu robíte! Ej, Žaneto, len aby si ešte neostala na ocot! *(odídu)*

Žaneta: *(urazená do krvi zoberie kufor, otvorí skriňu, bádže šaty do kufra, s plačom)* Odídem od teba, ale tvoju matku aj tvojho otca preklajem! Aj teba prehreším! Že nikdy s inou nebudeš šťastný! *(blasno narieka)*

Rudičko: *(smeje sa)* Dobrá nevesta by si radšej jazyk odhryzla, ako by sa so svokrou hádala!

Žaneta: Hádám sa, lebo ti neverím, keby si mi aj dušu na dlaň vypľul! *(nemôže zatvoriť kufor)*

Rudičko: *(zatvorí kufor)* Aj keď odídeš, ja ťa budem mať stále rád!

Žaneta: *(pri dverách sa s kufrom zastaví)* A prečo ma podvádzaš?

Rudičko: Choď si, keď mi neveríš!

Žaneta: *(sadne si na kufor, s plačom)* Keď som už raz taká...

Rudičko: Aká?

Žaneta: Veľmi sa o teba bojím! Rudičku, mám ťa veľmi rada! *(zvesí blavu)* Teraz ti tvoja matka privedie inú ženu. A ja nemôžem bez teba žiť.

Rudičko: *(stiera jej slzy, priťiabne si ju k sebe)* Vidíš, že patríme k sebe, prisahaj, že už nebudeš viac žiarliť!

Žaneta: Prisahaj ty, že ma nebudeš viac podvádzať!

Rudičko: Zase začínaš? A ty vieš, kde ja chodím? Založili sme si kultúrny klub! Máme tam súbor a ja v ňom hrám! Od zajtra budeš chodiť so mnou do klubu.

Žaneta: A čo tam budem robiť?

Rudičko: *(smeje sa)* To čo ja! *(zvesí saxofón zo steny, priloží jej ho k ústam)* No, fúkaj, skús.

◆ Elena Lacková s prezidentom SR R. Schusterom počas preberania ocenenia Rádu Ľudovíta Štúra III. triedy. Foto: archív RNL

Sú asi štyri hodiny nadržanom a rómsky kováč Thulo vo svojej provizórnej vyhni v šope vyludzuje tóny kladiva a kovu, ktorý práve tvaruje na podkovu. Má ukovať štyri pre koňa miestneho gazdu, ktorého musí ešte dnes ráno podkuť, aby zarobil nejaké peniaze. Kladivom sa snaží búchať do kovu jemne, aby nezobudil svoje deti a svoju ženu, ktorí spia v domčeku vedľa šopy. Okrem toho musí ešte doniesť domov do vedier vodu z neďalekého majera. Majer patrí richtárovi a studňa na tomto majeri je jediným zdrojom vody pre ľudí, ktorí na majeri bývajú a pracujú. Je jediným zdrojom vody aj pre Rómov z neďalekej osady, ktorá stojí na vysokom kopci pod lesom, avšak denne môžu nabráť pre rodinu iba dve vedrá. Tá musí stačiť na varenie, pitie, umývanie a pranie. „Ani psy sa tak netrápia, ako my Rómovia,“ povzdychne Thulo a kuje ďalej, aby to všetko stihol. „Ešte šťastie, že aspoň tú vodu máme odkiaľ brať, inak by sme bez vody neprežili a ja by som bez nej nemohol pracovať,“ pomyslí si Thulo a vkladá poslednú ukovanú, ešte žeravú podkovu do vedra s vodou, aby ju schladil. Ešte si ju ob-

zrie, očistí a vloží do vaku k ostatným trom podkovám a ponáhľa sa do obce za gazdom. Podkuje mu koňa a za peniaze, ktoré mu gazda dal ide niečo nakúpiť k mäsiarovi a do obchodu. V krčme si dá malé pivo, kúpi tabak a ponáhľa sa domov s nákupom. Schmatne vedrá a uteká po vodu na majer. Keď to všetko urobí, ľahne si na posteľ, aby si trochu zdiemol, kým žena navarí, keď vstával o štvrtej hodine ráno a aj sa natrápil.

Zobudí ho rev Rómov. „Odkiaľ budeme teraz brať vodu a čo budeme robiť bez vo-

O studni na vysokom kopci Pal e chañig pro učo hedós

◆ Foto: www.pixabay.com

dy?“ nariekajú Rómovia a prosia Thula, ktorý je aj ich vajdom, aby zašiel za richtárom, lebo im zakázali brať vodu z majera. „A to už prečo?“ pýta sa Thulo Rómov. „Z majera zmizol strieborný príbor a z krádeže čeladníci obvinili nás,“ hovorí jeden z Rómov. Thulovi neostáva nič iné, ako sa pobrať za richtárom. „Pán richtár, to nám nemôžete urobiť, odkiaľ vezmeme vodu? Ako budeme žiť bez vody a pracovať?“ prosí Thulo richtára a pokračuje, „odjakživa berieme vodu z vašej studne z majera

a nikdy sme odtiaľ nič neukradli. Prečo by sme to robili teraz?!“ vysvetľuje Thulo a dodáva, „ale ak to bol niekto z našich, vinníka nájdeme a potrestáme ho, príbor vrátíme a aj škodu uhradíme. Len toto nám nerobte!“ kľaciac na kolenách prosí Thulo. „Dobre teda. Vinníka nájdeš, príbor vrátiš a ešte aj škodu uhradíš, avšak ja vám dovoľm ešte dnes si nabráť vodu z mojej studne a potom je to už vaša vec, ako si tento problém vyriešite,“ povedal richtár rázne.

Rómovia si urobili zásoby vody do čoho prišlo, čo mali doma – do vedier, hrncov, korýt – na niekoľko dní. Thulo však nemohol spať a celý čas rozmyšľal, odkiaľ vziať vodu. „Len ty sa Thulo ničoho neboj! Ráno zvolaj chlapov z osady a začnite kopať studňu. Ostatné zariadim ja,“ prihovoral sa mu pán vody Paňalo. „Tu na vysokom kopci a voda?“ udivene sa opýtal Thulo. „Začnite ráno kopať a na nič sa už nepýtaj!“ dodal Paňalo. Thulo ráno zvolal všetkých chlapov z osady a začali kopať studňu na kopci v rómskej osade. Všetci z dediny sa im smiali, ale chlapi kopali a kopali. Po niekoľkých hodinách kopania zrazu vystrekol gejzír vody a Rómovia začali tancovať a radowať sa, že budú mať svoju studňu, svoju vodu. Chlapi studňu ešte obložili zvnútra kameňom, vyčistili v nej vodu a na druhý deň už ju mohli používať. „Zľutoval som sa nad vami, lebo vy Rómovia nie ste zlí ľudia, ale musíte si tú vodu strážiť ako oko v hlave, aby sa k nej nedostal podlý a sebecký človek. Inak sa voda zo studne navždy stratí!“ upozornil Thula Paňalo. Preto Thulo studňu ohradil dreveným plotom so strieškou a vrátkami, ktoré stále zamy-

kal kladkou, aby sa k vode nedostal nikto cudzí. Rómovia mali svoju vodu a čím viac ju používali, tým boli krajší a zdravší. Ako bol rok dlhý, nikto nebol chorý, nebol u lekára a ani miestna liečiteľka Drabaňi nemusela nikoho liečiť. Rómovia boli šťastní, zdraví a pekní, a keď sa pýtali vajdu, prečo zrazu sú takí pekní a zdraví, vajda iba odpovedal: „To tá voda z našej studne“. To sa rozšírilo medzi ostatných ľudí. A ako to už býva, ľudská chamtivosť nepozná hranice. Richtár aj s ďalšími boháčmi v dedine si

Elena Lacková: Vianočná nádielka

(podľa skutočnej udalosti z roku 1931)

Julka sa skoro ráno prebudila. Bola tma. Vonku tak mrzlo, že až dnu bolo počuť ako na Toryse praská ľad. V chatrči bola zima. Striaslo ju. Priložila do sporáka. Oheň musela udržiavať po celú noc. Chatrč, v ktorej bývali, bola dera-vá, okno a dvere nepriliehali. Ťahalo a fúkalo na nich z každej strany. Drevo bolo surové, syčala z neho voda.

Jančo, jej muž, spal a tiško chrápal. Oči jej padli na pec, kde sa na drevenej lavici krčili jej tri deti. Chlapec a dve dievčatá. Mali málo miesta, tlačili sa na seba ako kurence. Bolesť stisla jej srdce. Čo dnes budú jesť? Má tam pár zemiakov, ale tie si vezme Jančo. Kým prichystá drevo na sane, založí ohník a upečie si ich. Nablízku sú lesy vyzámetané, nenájdeš ani halúzky. Chudobných ľudí je dosť aj medzi bielymi...

Nemôže spať, ako by aj mohla? Sadla si k sporáku, vystrela skrehnuté ruky nad platňu a premýšľa: Ach, tá bieda človeka aj o rozum pripraví, keď nemáš čo do úst. Kde len dnes pôjde po pýtani? Ako s tou chromou nohou prebrodí toľké záveje? Keď bola ešte

dievčaťom, pri sánkovaní na Toryse si ju v kĺbe zlomila. Neboli peniaze na lekára. Noha sa zrástla, ale zle. Teraz škaredo kríva a noha ju často bolí. Hlavu zaborila do dlaní. Ej, keby si boli dačo v lete ušetrili, nemusela by v takej krutej zime žobrať. Ale Jančo ani v lete prácu nedostal. Živil si zbieraním liečivých rastlín, zbierali huby, jahody a maliny. Predávala ich za múku a zemiaky. Zhlboka vydýchla. Deloro, aký je ťažký život, keď je človek chudobný ako kostolná myš. Oči mala plné slz. Vstala, špinavá a roztrhaná sukňa sa jej plantala okolo nôh.

Jančo otvoril ospalé oči a zamrmral: „Prečo nespíš, čo strašíš? Vari by bolo už ráno?“ Obrátil sa na druhú stranu, premáhal ho ešte spánok. Chcel znovu zaspáť. Nad chatrčou skučal a zavýjal studený vietor. Julka, plná úzkosti, sa dotkne Jančovej hlavy: „Janču, mal by si vstávať, už sa brieždi, kým dôjdeš do lesa bude deň!“ Jančo zlostne odhodil zo seba špinavú perinu, zaťal zuby a precedil: „Tak ty nedáš pokoj?“ Vstal, natiahol na seba nohavice a zahrešil: „Doboha! Budíš ma, ale čo si obujem? Veď včera

sa mi v tom veľkom snehu baganče roztrhali! Mám ísť do lesa bosý?“

Cez malé okno vnikalo do chatrče akési ľadové svetlo. Julka sa zohla pod posteľ a vytiahla handry zo starého vreca, podala ich Jančovi: „Na, urob si z nich bačkory. Budeš šmatlavý ako medveď, ale aspoň ti neoziabe nohy! Vieš, že deti chcú jesť“.

Jančo si ovinoval baganče handrami a šomral: „Za tie baganče som dva dni rezal drevo, tí ľudia nemajú v sebe ani štipku svedomia“. Julka z Janča nemohla odtrhnúť oči, sledovala ho, ako si robí bačkory. Potom bolestne vzdychla: „Ej, keby už skorej boli Vianoce a nádielka, deti sú holé a bosé, nemôžu ani z chatrče. Dostali by šaty a topánky, ty baganče a ja nejaký šláfrok, veď už nemám v čom ani do dediny“.

Rómsky richtár deň pred Štedrým večerom oznámil Rómom, že majú všetci prísť na obecný dom. Mnohí si vydýchli - konečne! Ako čierna lavína valili sa do sály. Julka chytila Janča pod pazuchu, lebo sa jej od radosti zakrútila hlava. Keď precitla, cestou mu ustavične prikazovala: „Keď ťa vyvolajú, nezabudni deťom pýtať šaty a topánky, pre teba baganče a pre mňa pekný šláfrok!“ Jančo sa zachmúril a zašomral: „Keď

ma vyvolajú, pôjdeš ty, vieš, že chlapi nežobru!“

Keď sa sála zaplnila, zazvonil zvonček, ako keby prichádzali anjeli. Opona sa roztvorila. Na javisko prišiel richtár, notár a dvaja páni z obcej rady. Na javisku bola veľká kopa šiat a plná debna topánok. Tváre Rómov sa radostne rozžiarili. Nastal veľký šum. Matky s malými deťmi v náručí ťažovali krky ako husi, aby lepšie videli. Všetkým sa zatajoval dych, čakali, kedy ich budú po mene vyvolávať. Chveli sa nedočkavosťou. Ale opäť zazvonil zvonček a svetlá zhasli. Nastala tma. Deti začali vrešať ako paviani. Kým Rómovia precitli z prekvapenia, na ich hlavy začali dopadať šaty a topánky. Teraz im bolo jasné, že len to, čo si kto uchmatne, bude jeho!

Bojovali o každý kusok, trhali si ho jeden druhému z ruky. Zúriivo sa na seba vrhali a nadávali si: „Pusť, ty sviňa nenažratá, ty pes chamtivý, veď aj ja som nahý!“ Ba padali aj buchňaty. Do tejto bitky a nadávok zaznieval z javiska rehot a jačanie. „Na, tu máš, chytaj!“ rehuňali sa páni tak, až sa im bruchá natriasali. Keď všetko rozdali, v sále sa rozžiarilo svetlo. Na zemi ležali roztrhané zdrapy. Jančo držal v ruke jednu ba-

ganču. Rómovia nad svojím dielom zmeraveli. Hnusili sa sami sebe. Z javiska sa ozýval chichot. Bolo to hrozné, taká bezočivosť. Julka div neomdlela. Striaslo ju. Čert aby ich vzal.

Aj Rudalko držal v ruke jednu baganču. Jančo, keď precitol, povedal: „Rudalko, prosím ťa, daj mi tú baganču!“ Rudalko vypúli oči ako cibule a na Janča sa osopil: „A tak po papuli by si nechcel? Oslepol si? Nevidíš, že aj ja som bosý?“ Do Janča vošla náramná zlosť. Hodil baganču do steny, až z nej kus omietky odletel a zrevol: „Len sa z nás smejte, smejte, vy brucháči! Ponižujete nás, robíte si z nás šašov! Zabávajú sa na našej biede, aby vám oči vytekli! Počkajte, až prídu volby!“ Páni na javisku zdúpneli. Čanda kričal: „Barbari!“. A celý sa triasol od zlosti. Stará Pavlína, rozlúštená nad toľkou škodou, hrozivo zložila ruky ako v modlitbe a prekli-na: „Aby ste od hladu, tak ako my, krvavé slzy ronili. Fuj, fuj, na vás!“. Pánom zmizol smiech z tváří. Od Rómov to nikdy nečakali.

Vianočné čítanie z rómskej tvorby / Karačoňakro geñipen andro romane goda andre RL – Príloha k Romano lil, č. 18-19. Publikované v Romano lil č. 1, december 1991 - január 1992.

mysleli, že v studni v rómskej osade je zázračná voda, ktorá omladzuje a uzdravuje. „Všimli ste si, akí sú tí Rómovia zrazu pekní, rodia sa im pekné deti a odkedy majú vlastnú studňu neboli u lekára, sú zdraví ako ryby. Nikoho cudzieho k tej studni nepustia a zamykajú ju na kladku. V tom niečo bude,“ hovorí richtár ostatným boháčom a dodáva, „viete koľko na tom zarobíme, ak studňa bude naša?“

Skúpym boháčom viac nebolo treba hovoriť a začali spoločne s richtárom kuť plány, ako získať vodu z osady. Napadlo im, že Rómov prestahujú. Postavia im domčeky z vlastných peňazí blízko majera a umožnia im opäť čerpať vodu z richtárovej studne. Prišli teda za vajdom. „Thulo, viem, že som vám ublížil, keď som vám odmietol možnosť čerpať vodu z mojej studne a obvinil vás, že ste ukradli z majera strieborný príbor, ale teraz viem, že ste nevinní. Ako sa zistilo, príbor ukradol jeden z čeladníkov. Toho som už potrestal a prepustil,“ hovorí richtár Thulovi. Ten cíti, že za tým bude niečo nekalé, ale necháva richtára a boháčov hovoriť ďalej. „Rozhodli sme sa, že ako odškodné vám postavíme domčeky z našich peňazí blízko majera,“ hovorí jeden z boháčov a ostatní prikyvujú. „Chceme, aby ste žili lepšie a blízko nás, nie tak ďaleko, na vysokom kopci pod lesom,“ dodal ďalší boháč. Thulo je ticho a je presvedčený, že za tým bude asi voda z ich studne, o ktorej si všetci v obci myslia, že je zázračná. „Nech sú pohnútky a úmysly týchto špekulantov akékoľvek, ponuka nie je zlá,“ pomyslí si v duchu Thulo, spomenie si na slová Paňala a súhlasí. Do týždňa už stoja malé, ale pekné murované domčeky vedľa majera a Rómovia sú už presťahovaní.

Richtár aj s boháčmi sa hádajú, ako si budú deliť zisk z predaja „zázračnej“ vody. Keď sa napokon dohodnú, vyberú sa k studni. Richtár otvorí vrátka na studni, pozrie dole a nevidí tam žiadnu vodu. Zapáli sviečku a hodí ju do studne. Tá padne na dno a horí ďalej. Po „zázračnej“ vode ani chýru ani slychu. „Oklamala a okradla nás tá zberba cigánska, prišli sme o všetky peniaze!“ kričali richtár a boháči a všetci v dedine sa im smiali. Aj Thulo sa usmieva popod svoje vajdovské fúzy. Opäť sa potvrdilo, že podlosť, sebeckosť a chamtivosť nemá miesto medzi slušnými a poctivými ľuďmi.

* * *

Hin vaj štar ori pre tosara u o romano chartas o Thulo andre peskri provizorno chartarňa andre šopa avri marel o hangi le čokaneskre the trasteskre, savo ipen prikerel pro petalos. Hino tromado te chartarel

štar prekal le thaneskre chulajeskro graj, saves hino tromado mek adadžives tosara te petalarel, kaj te zarodel varesave love. Le čokanoha marel andro trast lokores, kaj te na uštavel upre peskre čhaven the peskra romňa, save soven andro kheroro paš e šopa. Bijal oda hino tromado mek te anel khe-re andro vedri o paňi andal o naduralo chulajipen. O chulajipen hino le čhibaleskro u e chaňig pre kada chulajipen hiňi jekhutno paňi prekal o manuša, save pro chulajipen bešen the keren buči. Hiňi jekhutno paňi the prekal o Roma andal e nadurali osada, savi ačhel pro učo hedos tel o veš, kajča dživese šaj pheraren prekal e famelija ča duj vedri. Oja musaj te el dosta pro taviben, pijiben, landžuviben, rajbiňiben. „Aňi o rikone pes avka na pharipnaren, sar amen o Roma,“ cirdel phari vodži o Thulo u chartarel dureder, kaj savoro te dokerel. „Mek bacht, hoj barča oda paňi amen hin khatar te lel, avres bi o paňi na predžidžifamas u me bijal leste našti kerdžomas buči,“ gondofinel peske o Thulo u thovel o paluno chartano, mek kerado petalos andro vedros le paňeha, kaj les te šifalarel. Mek pre late dikhel pal dojekh seri, žužarel u thovel andro gono kija kola trin petala u sidžarel andro gav pal o chulaj. Petalarel leske le grajes u vaš o love, save les diňa o chulaj džal vareso te cinel kijo jatkaris the andre sklepa. Andre karčma peske del cikňi lovina, cinel bagovos u sidžarel khere oleha so cindža. Chudel o vedri u denašel paňeske pro chulajipen. Sar ada sa kerel, pašol peske pro hadžos, kaj sikra te indralol, medik e romňi na tavela, se uščila štar orendar tosara u the pes but pharipnafardža.

Uštavel les le Romengro roviben. „Khatar akana laha paňi u so keraha bijo paňi?“ roven o Roma u mangel le Thules, savo hino tiš lengro vajdas, kaj te džal pal o čhibalo, bo lenge nadomuken te lel o paňi pal o chulajipen. „U oda soske?“ phučel pes o Thulo le Romendar. „Pal o chulajipen našile o rupune čhura-roja u oda phende o sogaloša pre amende,“ phenel jekh le Romendar. Le Thuleske n’ ačhel nič aver, ča te kidel pes pal o čhibalo. „Rajeja čhibaleja, oda amenge našti keren, khatar laha paňi? Sar dživaha bi o paňi u keraha buči?“ mangel o Thulo le čhibales u vakerel dureder, „čirla čirlatar kidas o paňi andal tumari chaňig pal o chulajipen u šoha odarig mek nič načordžam. Soske ada kerdžamas akana?“ avrivakerel o Thulo u kija thovel, „kajča te oda sas vareko amarendar, le došales arakhaha u maraha les, o čhura-roja visaraha pale u mek the o musardžipen počinaha. Ča kada amenge makenen!“ bešunes pro khoča mangel o T-

hulo. „Mištes akor. Le došales arakheha, o čhura-roja visareha pale u mek the o musardžipem počineha, kajča me tumenge domukava mek adadžives peske te lel paňi andal miri chaňig u palis hin oda ča tumari buči, sar peske kada problémov avri kerena,“ phendža o čhibalo zorales.

O Roma peske kidne paňi andre soste avla, so len sas khere – andro vedri, pira, balaňa – pro vajkeci džives. Kajča o Thulo našti sovelas u calo idejos gondofinlas, khatar te lel paňi. „Ča tu tut Thulo ňisostar madara! Tosara vičhin le muršen andal e osada u chuden te charel e chaňig. Koda aver imar kerava me,“ vakerdža kija leste le paňeskro raj o Paňalo. „Kadaž pro učo hedos u paňi?“ bipačandunes pes phučla o Thulo. „Chuden tosara te charel u pre ňisoste pes imar ma phuč!“ phendža o Paňalo. O Thulo tosaravičhindža savoren muršen andal e osada u chudne te charel e chaňig pro hedos andre romaňi osada. Savore andal o gav lendar asanas, kajča o murša charenas u charenas. Pal vajkeci charipnaskre ori jekhva-restar demadža avri o paňi u o Roma chudne te khelel the te lošanel, hoj ela len peskri chaňig, peskro paňi. O murša mek e chaňig obthode andral le barenca, žužarde andre late o paňi u pre aver džives imar la šaj chasnarenas. „Sas mange pharo pal tumende, bo tumen o Roma na san rosna manuša, kajča san tromade peske pro paňi andal e chaňig te dodikhel sar pre jakh andro šero, kaj pes kija late te na dochudel nalačo the ča-peskro manuš. Avres o paňi andal e chaňig pro mindik našlola!“ leperdža le Thuleske o Paňalo. Vaš oda o Thulo e chaňig pačardža kaštenca le vudareha, savo mindik phandelas andre le kfigineha, kaj pes kijo paňi te nadochudel ňiko aver. Le Romen sas peskro paňi u so dureder les chasnarenas, oleha sas šukareder the sasteder. Sar sas o berš džindžardo ňiko nasas nasvalo, nasas ko doktoris u aňi e thanutňi drabaňi e Drabaňi nasas tromadži ňikas te sastarel. O Roma sas bachtale, saste the šukar, u te pes phučenas le vajdastar, soske jekhva-restar hine ajse šukar the saste, o vajdas ča phenelas: „Oda koda paňi andal amari chaňig“. Oda pes ligendža maškara aver manuša. U sar oda imar hin, o bokhalipen pal o barvalipen naprindžarel agora. O čhibalo the le avre barvale chulajenca andal o gav peske gondofinenas, hoj andre chaňig andre romaňi osada hin sastaripnaskro paňi, savo terňarel the sastarel. „Dikhlan, save hine ola Roma jekhva-restar šukar, uľon lenge šukar čhavore u kanastar hin len peskri chaňig nasas ko doktoris, hine saste sar mače. ňikas avres kija odi chaňig namuken u an-

dre la phanden pro kligin. Andr’oda vareso ela,“ phenel o čhibalo avrenge barvale chulajenge u kija thovel, „džanen keci pr’oda zarodaha, te e chaňig ela amari?“

Le barvale chulajenge bokhale pal o love buter nakampla te phenel u chudne jekhetane le čhibaleha te kisitinel gondofipen, sar dochudena o paňi andal e osada. Avla lenge pre godži, hoj le Romen thovena te bešel pre aver than. Ačhavna lenge khera peskre lovendar pašes paš o chulajipen u domukena lenge te pherarel o paňi andal e čhibaleskri chaňig. Avka avle pal o vajdas. „Thulo, džanav, hoj tumen dukhadžom, te tumenge nadomukľom te pherarel o paňi andal miri chaňig u phendžom pre tumenge, hoj čordžan pal o chulajipen o rupune čhura-roja, kajča akana džanav, hoj nasan došale. Sar pes avla pr’oda, o čhura-roja čordža jekh le sogalošendar. Oles imar mardžom the premukľom,“ vakerel o čhibalo le Thuleske. Oda šunel, hoj pal oda ela vareso nalačo, kajča mukel le čhibales the le barvale chulajen te vakerel dureder. „Phendžam peske, hoj vaš oda so tumen dukhadžam ačhavaha tumenge khera amare lovendar pašes paš o chulajipen,“ phenel jekh le barvale chulajendar u aver čalaven le šerenca. „Kamas, kaj te dživen feder u pašeder paš amende, na avka dur, pro učo hedos tel o veš,“ phendža aver barvalo chulaj. O Thulo čhitel u džanel, hoj pal oda ela o paňi andal lengri chaňig, pal savo peske savore andro gav gondofinen, hoj hino sastaripnaskro. „Imar mi en o keribena kale chochade manušengre chocsave, lengro diňipen nane rosno,“ gondofinel peske andre vodži o Thulo, leperel peske pre le Paňaleskre lava u phenel mištes. Dži jekh kurko imar ačhen cikne, kajča šukar murimen kherora paš o chulajipen u o Roma imar andre lende bešen.

O čhibalo the le barvale chulajenca pes keren, sar peske ulavena o zarodne love sar bikenena o „sastaripnaskro“ paňi. Sar pes imar dovakerde, kidne pes paš e chaňig. O čhibalo phundravel o vudaroro pre chaňig, dikhel tele u nadikhel odoj ňisavo paňi. Labarel e momeli u čhivel la andre chaňig. Oja perel dži tele u labol dureder. Pal o „sastaripnaskro“ paňi aňi chiros, aňi šuňiben. „Thodža amenca avri the občordža amen koja degešiko banda, našadžam savore love!“ vičhinenas o čhibalo the o barvale chulaja u savore andro gav lendar asanas. The o Thulo asalas telal o vajdaskre čhora. Pale pes sikadža, hoj le bipačivaliben, ča-peskriben the la bokh pal o barvalipen nane than maškar o lače the pačivale manuša.

Napísal a preložil: Igor Dužda

Informácie o Sčítaní 2021 s osobitným zreteľom na národnosť a materinský jazyk

Kedy sa zapoja obyvatelia do sčítania?

Sčítanie obyvateľov prebehne od 15. februára 2021 do 31. marca 2021, bude teda trvať šesť kalendárnych týždňov.

Je sčítanie pre obyvateľov povinné?

Áno, povinnosť sčítať sa vyplnením sčítacieho formulára majú všetci obyvatelia Slovenskej republiky. Pre účely sčítania sa obyvateľom rozumie každý, kto má v Slovenskej republike trvalý, prechodný alebo tolerovaný pobyt. Za neplnoletého obyvateľa a za obyvateľa, ktorý nie je spôsobilý na právne úkony má povinnosť vyplniť sčítací formulár jeho zákonný zástupca.

Ako sa budú vyplňať sčítacie formuláre?

Obyvateľ sa po prvýkrát sčíta výlučne elektronicky – sám doma, na kontaktnom mieste alebo s asistovanou službou.

Aké budú otázky na národnosť a materinský jazyk?

Na zistenie národnosti a materinského jazyka obyvateľov budú tri otázky. Otázka na zistenie národnosti bude znieť: „Aká je vaša národnosť?“ Obyvateľ bude môcť zvoliť možnosť: slovenská, maďarská, rómska, rusínska, česká, ukrajinská, nemecká, moravská, poľská, ruská, vietnamská, bulharská, chorvátska, srbská, židovská, rumunská, albánska, rakúska, grécka, sliezka, iná – pričom bude môcť vpísať zvolenú národnosť.

Ďalej bude obyvateľ odpovedať na otázku „Hlásite sa aj k inej národnosti?“ pričom bude môcť vpísať inú zvolenú národnosť.

Taktiež bude obyvateľ odpovedať na otázku „Aký je váš materinský jazyk?“ a bude môcť zvoliť možnosť: slovenský, maďarský,

rómsky, rusínsky, český, ukrajinský, nemecký, poľský, ruský, vietnamský, anglický, chorvátsky, srbský, taliansky, jidiš alebo hebrejský, arabský, francúzsky, rumunský, albánsky, španielsky, iný - pričom bude môcť vpísať zvolený materinský jazyk.

Aký je teda rozdiel medzi štátnym občianstvom, štátnou príslušnosťou a národnosťou?

Ústava hovorí o dvoch rôznych oblastiach: o štátnom občianstve Slovenskej republiky aj o príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine. Vo všeobecnosti je štátna príslušnosť právny vzťah medzi štátom a občanom založený na právach a povinnostiach občana, kým národnosť znamená príslušnosť k národu, národnosti či etnickej skupine, ktorej členovia majú spoločnú históriu, kultúru a jazyk.

Občanom Slovenskej republiky môže byť osoba akejkoľvek národnosti. Nezamieňajme si preto pojem „štátne občianstvo“ či „štátna príslušnosť“ s pojmom „národnosť“. Môžete byť občanom Slovenskej republiky a zároveň mať napríklad rómsku národnosť.

Načo sa zisťujú údaje o národnosti?

Všetci občania Slovenskej republiky majú práva a povinnosti, vďaka ktorým sa môžu aktívne zúčastňovať na politickom, kultúrnom či ekonomickom živote spoločnosti. Slovenskými občanmi nie sú iba Slováci, ale aj príslušníci národnostných menšín, ktorí v Slovenskej republike žijú. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 poskytne jedinečnú príležitosť zozbierať údaje, ktoré sú potrebné pre nastavenie opatrení v oblasti školstva, kultúry a jazykových práv všetkých občanov vrátane tých, ktorí patria k národnostným menšinám.

Prečo bude možné uviesť svoju národnosť a prihlásiť sa aj k inej národnostnej menšine?

Ak pochádzate napríklad z národnostne zmiešanej rodiny alebo prostredia, Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 vám poskytne jedinečnú príležitosť, a to po prvýkrát uviesť svoju národnosť a zároveň uviesť aj INÚ národnosť. Takýto postup, ktorý sa uplatňuje vo viacerých európskych krajinách, poskytne komplexnejší obraz o národnostnom zložení obyvateľov Slovenskej republiky a pomôže tak lepšie nastaviť politiky v oblasti školstva, kultúry a jazykových práv.

Načo sa zisťujú údaje o materinskom jazyku?

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 opäť poskytne príležitosť zozbierať údaje o materinskom jazyku. Výsledky sčítania preto výrazne pomôžu aj v oblasti školstva, kultúry a používania jazyka, pretože poskytnú súbor nenahraditeľných informácií dostupných úradom i širokej verejnosti. V dnešnom globalizujúcom sa svete sú informácie o materinskom jazyku pre nastavenie opatrení v oblasti školstva, kultúry a používania jazyka kľúčové.

Kto bude môcť využívať získané údaje a ako sa k nim dostane?

Základné výsledky sčítania zverejní Štatistický úrad SR najneskôr do 1. januára 2022. Podrobné výsledky sčítania úrad zverejní najneskôr do 31. marca 2024. Úrad môže na základe písomnej dohody so záujmomcom vytvoriť aj ďalšie výstupy zo sčítania. Orgánu verejnej moci v Slovenskej republike poskytne úrad výstupy bezodplatne.

Zdroj: Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny, skrátená verzia

♦ Igor Hudák a Július Hudák,
Moldava nad Bodvou

♦ Kristína Mojžišová, Košice

♦ Marek Rigó, starosta obce
Zlaté Klasy

♦ Zuzana Callant, manažérka
spoločnosti Lear Corporation
Seating Slovakia, Prešov

♦ Tibor Rusz, v.
Bilhom

♦ Marián Zeman, riaditeľ
Projekt DOM.ov

♦ Elena Lacková

♦ Cenu prevzala vdova po
Vladovi Oračkovi, Sabina
Oračková

Špeciálnu cenu Roma Spirit 2020 udelili Elene Lackovej

Bratislava 9. decembra 2020 (RNI) – Organizácia, ktorá dáva nádej na revitalizáciu osád. Starosta, ktorý za dva roky otočil vývoj v obci. Statočné obete policajnej razie v Moldave nad Bodvou. Aj takto vyzerajú laureáti tohtoročnej ceny Roma Spirit 2020. Ocenenie už dvanásť rok prinieslo inšpiratívne osobné príbehy, vyzdvihlo angažované organizácie a profesionálov či obce odhodlané plnohodnotne riešiť situáciu všetkých svojich obyvateľov bez rozdielu. Len po druhýkrát v histórii ocenenia bola udelená Špeciálna cena poroty, a to za celoživotnú prácu v prospech rómskych komunít spisovateľke a dramatičke, autorky literatúry pre deti a mládež, zakladateľke rómskej pôvodnej drámy a rómskej literatúry písanej v rómskom jazyku Elene Lackovej.

Ocenenie Roma Spirit 2020 získala nezisková organizácia Projekt DOM.ov, spoločnosť Lear Corporation Seating Slovakia s.r.o., obec Zlaté Klasy, aktivista z Veľkej Lomnice Vlado Oračko (in memoriam), redaktorka Kristína Mojžišová a v kategórii Kultúra mladý spevák Tibor Rusz. O laureátoch rozhodla medzinárodná odborná porota.

„Vo všetkých kategóriách nebolo ľahké sa rozhodnúť, keďže si všetci nominovaní zaslužia zvlášť,“ vyhlásil Romeo Franz, člen medzinárodnej odbornej poroty. „Myslím, že projekt Roma Spirit je miestom pre nádej a odvahu pre Rómov. Miestom, kde sa ľudia stretávajú, budujú silu, ktorú potrebujú na dosiahnutie zmeny s dôstojnosťou a hrdosťou,“ dodal.

Porota sa v kategórii Čin roka rozhodla oceniť z trojice nominovaných obe policajnej razie z Moldavy nad Bodvou. „Títo ľudia našli v sebe odvahu postaviť sa vtedajšej vláde a systému, ktorý z obetí urobil vinníkov, no napriek vyhrážkam a trestnému stíhaniu zo strany štátnej moci sa nezľakli a vytrvali vo svojom boji až do víťazného konca, kedy im po siedmich rokoch dal za pravdu Európsky súd pre ľudské práva,“ vyhlásil Braňo Oláh, člen poroty Čin roka.

Galavečer, ktorý bol odvysielaný RTVS 9. decembra 2020 sa výnimočne, kvôli epidemickým opatreniam koronavírusu, konal bez divákov. Výrobu Roma Spirit hostilo župné Divadlo Jána Palárika v Trnave. O unikátny umelecký zážitok sa postarali Miloš Biháry, Marco Pillo, Andrea Bučko, Dominika Kavaschová, Bachtale Kale Phrala a mnohí ďalší. Galavečerom sprevádzali Teri Čikoš a Michal Sabo.

„Považujem za kľúčové, aby sme ani v týchto ťažkých časoch nezabudli na to, že existuje množstvo ľudí, ktorí dennodenne pracujú na zlepšení životných podmienok

časti našej spoločnosti. Sú to ľudia, ktorí tvoria tak potrebné mosty a nepoznajú slovo nedá sa, či nemožné,“ vyjadrila Magdaléna Rothová, riaditeľka Asociácie pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu (ACEC). „Roma Spirit je o nich, je o oslave ľudskosti a viery v dôstojnú budúcnosť pre naše deti,“ dodala.

Laureáti ocenenia vzišli zo 148 prijatých prihlášok. Dvadsaťjeden finalistov v siedmich kategóriách vybral Pripravný výbor. O laureátoch rozhodli medzinárodná odborná porota a špeciálna porota zložená z laureátov ocenenia Roma Spirit, porota Čin roka. Vyhlasovateľmi 12. ročníka Roma Spirit 2020 sú Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu, Rozhlas a televízia Slovenska a Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity. Záštitu nad podujatím prevzali prezidentka Slovenskej republiky Zuzana Čaputová a verejná ochrankyňa práv Mária Patakyová.

Laureáti 12. ročníka Roma Spirit 2020

* Kategória Mimovládna organizácia: **Nezisková organizácia Projekt DOM.ov, Prešov**

Nominácia za komplexný prístup k inklúzii a rozsah intervencií pri realizácii svojpomocnej výstavby domov v rómskych komunitách Slovenska prepojením aktérov z neziskového aj súkromného sektora.

* Kategória Spoločnosť a zamestnávateľ: **Lear Corporation Seating Slovakia s.r.o., Prešov**

Nominácia za komplexný prístup k antidiskriminačnej firemnej politike, vzdelávaniu či riešeniu sociálneho bývania, ktorým cielene a systematicky podporujú inklúziu rôznych kultúr a iniciujú interaktívny dialóg.

* Kategória Obec a mesto: **Zlaté Klasy**

Nominácia za dynamický prístup k riešeniu situácie v obci s tromi jazykovými komunitami (Maďari, Rómovia, Slováci), realizáciu projektov zameraných na zamestnanosť a životné prostredie, ktoré majú vplyv aj pre mikroregión.

* Kategória Osobnosť: **Vlado Oračko (in memoriam), Veľká Lomnica**

Nominácia za príkladnú dlhoročnú osobnú angažovanosť a nasadenie, schopnosť spolupráce so všetkými aktérmi na lokálnej úrovni, vďaka ktorej sa dарило posúvať komunitu vo Veľkej Lomnici postupne vpred.

* Kategória Média: **Kristína Mojžišová, Košice**

Nominácia za dlhodobú a systematickú podporu rozvoja pro-rómskych médií, šírenie rómskej kultúry a identity a za systema-

tické budovanie kapacít profesijnej rómskej komunity žurnalistov a publicistov.

* Kategória Kultúra: **Tibor Rusz, Vieska nad Bilhom**

Nominácia za úspešnú medzinárodnú reprezentáciu v X-Faktor v Maďarsku, ktorú napriek mladému veku, vďaka svojmu odhodlaniu a najmä talentu vyhral, vytvárajúc tak príklad pre svojich rovesníkov.

* Kategória Čin roka: **Obete policajnej razie, Moldava nad Bodvou**

Nominácia za kolektívny čin šiestich obetí policajnej razie, ktorí mali odvahu postaviť sa policajnej agresii a ktorým porušenie práv na spravodlivý proces a vystavenie neľudskému zaobchádzaniu priznal Európsky súd pre ľudské práva.

* Špeciálna cena poroty: **Elena Lacková (* 22. marec 1921, Veľký Šariš – † 1. január 2003, Košice)**

Elena Lacková je zakladateľkou kočovného rómskeho divadla. Ako prvá rómska spisovateľka sa stala členkou Slovenského zväzu spisovateľov. Bola spoluzakladateľkou prvého celorepublikového rómskeho združenia Zväz Cigánov-Rómov na Slovensku, Morave a v Čechách. Bola prvou predsedníčkou Kultúrneho zväzu občanov rómskej národnosti, spoluzakladateľkou najstaršieho rómskeho periodika na Slovensku Romano lil. Ako prvá Rómka vyštudovala Karlovu univerzitu v Prahe na Fakulte sociálnych vied a žurnalistiky. Je nositeľkou štátneho vyznamenania Rad Ľudovíta Štúra III. triedy.

